

ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА НБУВ

Законодавча діяльність в Україні: громадське обговорення

/ моніторинг інформаційного поля /

№ 8 (серпень 2026)

КИЇВ 2026

Засновники: Дослідницька служба Верховної Ради України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна юридична бібліотека.
Заснований у 2024 році. Видається щомісяця.
Редакційна колегія: Л. Ваолевська, Н. Іванова, І. Мищак, Ю. Половинчак

**ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ:
ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ
/ моніторинг інформаційного поля /**

№ 8 (серпень 2026)

Укладачі:

Н. Іванова (відповідальна за випуск),
О. Гаранін, О. Карашук, С. Юхно.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.

Законодавча діяльність в Україні: громадське обговорення / Дослідницька служба
Верховної Ради України, Національна юридична бібліотека НБУВ.
Київ, 2026. Вип. 8

ЗМІСТ

БЕЗПЕКА Й ОБОРОНА

Захист прав військовослужбовців-викривачів корупційних правопорушень	3
Надання відстрочки від мобілізації у зв'язку з народженням дитини	4
Підстави для надання відстрочки від призову на військову службу	6

ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Посилення відповідальності за виготовлення і розповсюдження дитячої порнографії	8
Відповідальність за організацію електронно-комунікаційних шахрайських організацій	18
Повноваження прокуратури в частині здійснення представництва інтересів держави в суді	20
Створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій	21
Внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA)	22
Підстави проникнення до житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках	24
Невідкладне проникнення до житла: аналіз законопроекту № 15488	26
Повноваження Національної поліції щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості	29
Відповідальність за вчинення булінгу	31

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

Проект Митного кодексу України	34
--------------------------------------	----

СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

Соціально-трудові гарантії для членів сімей військовослужбовців, які доглядають за дітьми	35
---	----

ГАЛУЗЕВА ПОЛІТИКА

Захист прав дітей, народжених із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій (сурогатного материнства)	37
Засади функціонування національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів	42

БЕЗПЕКА Й ОБОРОНА

Захист прав військовослужбовців-викривачів корупційних правопорушень

Матеріал на сайті «Центр політико-правових реформ»

Урядовий законопроект про захист прав військовослужбовців-викривачів

Подія

28 серпня Кабінет Міністрів України подав на розгляд Верховної ради України проєкт Закону України «Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України щодо забезпечення гарантій захисту та прав військовослужбовців, які повідомили про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України “Про запобігання корупції”» (реєстраційний № 15573, далі – проєкт Закону).

Це вже третій за останні два роки проєкт Закону з аналогічною назвою. Попередні два проєкти, внесені 17 вересня 2024 року за № 12040 Урядом на чолі Д.А. Шмигала і від 7 серпня 2025 року за № 13605 Урядом на чолі Ю.А. Свириденко, відкликалися у зв'язку з відставками Уряду України.

Ним передбачено зміни до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України (далі – ДС ЗСУ), що впливають із назви проєкту Закону.

Оцінка ЦППР

Всі три законопроекти є ідентичними за змістом і на зміст останніх двох жодним чином не вплинули зауваження і пропозиції, висловлені до проєкту Закону № 12040.

Зокрема, слухним є зауваження щодо відсутності необхідності дублювати у Дисциплінарному статуті Збройних Сил України положення Закону «Про запобігання корупції». Це зауваження ґрунтується на положенні п. 3 ч. 4 ст. 34 Закону «Про правотворчу діяльність», згідно з яким нормативно-правовий акт не може містити дублюючих норм права, а також не повторювати норм права іншого нормативно-правового акта.

Збереглися у проєкті Закону і положення, які можуть заплутати правозастосування. Серед них – зміни до ст. 100 ДС ЗСУ, згідно з якими усі військовослужбовці мають право надсилати заяви, скарги чи повідомлення або особисто звертатися з явним порушенням компетенції:

– з одного боку, до посадових осіб, органів військового управління, органів управління Служби правопорядку, органу, який проводить досудове слідство, іншого державного органу – у разі виявлення можливих фактів корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України “Про запобігання корупції”;

– з іншого боку, до уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, та безпосередньо до Національного агентства з питань запобігання корупції – у разі прийняття незаконних рішень, дій (бездіяльності) стосовно них командирами (начальниками) або іншими військовослужбовцями, порушення їх прав, законних інтересів та свобод, незаконного покладення на них обов'язків або незаконного притягнення до відповідальності.

Водночас Уряд України не пропонує зміни до ст. 172 Кримінального кодексу України (далі – КК), якою передбачено відповідальність за звільнення працівника з роботи у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про вчинення іншою особою корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, інших порушень Закону України “Про запобігання корупції”, а також інше грубе порушення законодавства про працю: згідно із Кодексом законів про працю України особа, яка має статус «військовослужбовця», не охоплюється поняттям «працівник».

Відповідно, у КК слід передбачити відповідальність військової службової особи, яка обмежила права військовослужбовця-викривача або його близької особи у зв'язку з повідомленням ним

про вчинення іншою особою корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення або військового кримінального правопорушення, а саме незаконно: звільнила зі служби чи примусила до звільнення, притягнула до дисциплінарної відповідальності, здійснила переведення чи переміщення, погіршила умови служби, відмовила у призначенні на іншу посаду чи відсторонила від посади, зменшила грошову винагороду, позбавила права підвищити кваліфікацію (пройти перепідготовку) або позбавила права на відпочинок. (<https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevyyj-analiz-25-31-serpnya-2026-roku/>). – 2026. – 01.09).

Надання відстрочки від мобілізації у зв'язку з народженням дитини

Матеріал на сайті «Судово-юридична газета»

Відстрочка за новонароджену дитину – не для всіх батьків: що прогавили в законопроекті
Народження дитини у разі ухвалення законопроекту дасть цивільному батькові відстрочку, але не військовослужбовцю: чому військові опинилися поза нормою закону.

Законопроект № 15541 про надання батькам новонароджених дітей рік відстрочки від мобілізації викликала хвилю обурення. На перший погляд ініціатива виглядає як додаткова підтримка сімей із новонародженими дітьми.

Автор законопроекту обґрунтовує її необхідністю участі батька у догляді за дитиною, підтримки матері після пологів та захисту сім'ї. Проте запропонована відстрочка не стосується військовослужбовців, які вже проходять службу. Законопроект змінює механізм відстрочки від призову, а не підстави для звільнення з військової служби. Тому військовий, у якого під час служби народилася дитина, не зможе скористатися цією нормою лише на підставі її народження.

Нагадаємо, як писала «Судово-юридична газета», законопроект пропонує доповнити частину першу статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» ще однією підставою для відстрочки. Йдеться про військовозобов'язаних, які **мають дитину віком до одного року**. Тобто право на відстрочку виникатиме саме після народження дитини та діятиме протягом першого року її життя.

Водночас сама вагітність дружини, очікування народження дитини або майбутнє батьківство не дають такої підстави. Законопроект стосується лише ситуації, коли дитина вже народилася і їй ще не виповнився один рік.

У пояснювальній записці до законопроекту уточнюється, що запропонована норма передбачає тимчасову відстрочку від призову під час мобілізації протягом першого року життя дитини. Відповідно, така підстава має обмежений у часі характер: вона діятиме до моменту, коли дитині виповниться один рік, після чого відповідна підстава для відстрочки припинятиметься.

Законопроект захищає сім'ю – але не кожну

Дискусія навколо №15541 значно ширша за питання про запровадження однорічної відстрочки. Якщо метою законопроекту є посилення захисту материнства, батьківства, дитинства та сім'ї, постає питання, чому запропонований механізм стосується лише військовозобов'язаних.

Наразі запропонована редакція законопроекту не поширюється на чоловіків, які вже проходять військову службу. Якщо під час служби у військовослужбовця народжується дитина, сам факт її народження не дає йому можливості скористатися передбаченою законопроектом річною відстрочкою, адже йдеться саме про відстрочку від призову, а військовослужбовець уже був призваний і проходить службу. Таким чином, дві сім'ї, у яких в один і той самий період народилися діти, можуть опинитися у різному правовому становищі. Батько, який ще не був призваний, у разі

ухвалення законопроєкту зможе претендувати на річну відстрочку. Натомість батько, який уже перебуває на військовій службі, такої можливості за цією нормою не матиме.

При цьому сама логіка законопроєкту ґрунтується на необхідності забезпечити батькові можливість брати участь у догляді за новонародженою дитиною, підтримувати матір після пологів та забезпечувати сім'ю в особливо важливий перший рік життя дитини. Потреба в такій підтримці не зникає через те, що батько вже є військовослужбовцем.

Саме ця обставина і потребує окремої уваги законодавця. Йдеться не про те, що військовослужбовцям автоматично має бути надане звільнення від служби після народження дитини. Однак якщо народження дитини визнається важливою сімейною обставиною для надання військовозобов'язаному відстрочки, варто окремо визначити, **які гарантії має отримувати військовослужбовець, якщо в нього народиться дитина під час проведення служби.** Саме відсутність такого механізму і викликає найбільше запитань у суспільстві. Адже запропонована норма фактично створює додаткову можливість для батьків, які ще не служать, тоді як військовослужбовці, які вже виконують військовий обов'язок.

Водночас, законодавство передбачає можливість надання військовослужбовцям відпустки за сімейними обставинами. У випадках передбачених законодавством випадках така відпустка може тривати до 10 календарних днів. Проте ці 10 днів не співрівні відстрочці строком на один рік.

Якщо законодавець хоче справді забезпечити рівні сімейні гарантії, однієї зміни статті 23 Закону про мобілізацію недостатньо. Потрібно було б передбачити окремий механізм і для військовослужбовців, у яких дитина народилася вже під час служби.

Відстрочка за наявності трьох або більше дітей

Чинне законодавство вже визнає сімейні обставини підставою для відстрочки. Зокрема, право на відстрочку мають чоловіки, на утриманні яких перебувають троє і більше дітей віком до 18 років.

Втім, є ще один аспект законопроєкту № 15541, який залишився фактично поза увагою. Якщо запропоновану норму ухвалить, народження однієї дитини віком до року стане для військовозобов'язаного окремою підставою для відстрочки, хоча чинне законодавство вже передбачає відстрочку для чоловіків, на утриманні яких перебувають троє і більше дітей віком до 18 років.

На практиці це може створити своєрідний ланцюг сімейних обставин.

Після народження першої дитини чоловік отримує запропоновану законопроєктом відстрочку на перший рік її життя. Проте законопроєкт не передбачає, що чоловіка автоматично мобілізують одразу після того, як дитині виповниться один рік. У цей момент лише припиняється конкретна підстава для відстрочки, пов'язана з віком дитини. Водночас за цей час у чоловіка можуть виникнути інші законні підстави для відстрочки. Наприклад, у сім'ї може народитися ще одна дитина, а згодом – третя, що за передбачених законом умов дасть уже іншу підставу для відстрочки. Таким чином, запропонована норма дозволить чоловікові тривалий час мати законні підстави для відстрочки.

З одного боку, держава цілком обґрунтовано може намагатися захистити сім'ю з новонародженою дитиною. Перший рік життя немовляти справді є особливим періодом, а післяпологовий стан матері потребує підтримки.

З іншого – запропонована модель умовно створює додаткову гарантію для тих, хто ще не був призваний, тоді як військовослужбовець, який уже перебуває на фронті або проходить службу, не отримує такої можливості після народження першої чи другої дитини.

Можна припустити, що така різниця пов'язана з потребами оборони: військовослужбовець уже навчений, має досвід і входить до складу підрозділу, тому його заміну може бути складніше забезпечити. Новопризованого ж військового ще потрібно навчити та підготувати.

Але це не означає, що сім'я військовослужбовця має отримувати менше гарантій лише тому, що чоловік уже служить.

І якщо законодавець справді вважає перший рік життя дитини настільки важливим, що готовий на цей період відтермінувати призов чоловіка, логічним було б окремо врегулювати й ситуацію військовослужбовців, які стали батьками вже під час служби. Інакше аргумент про захист сім'ї ризикує зіткнутися з іншим принципом – рівністю громадян перед законом, а сім'я військовослужбовця фактично опиниться у менш захищеному становищі лише через те, що її батько вже виконує військовий обов'язок. (<https://sud.ua/uk/news/publication/370361-vidstrochka-za-novonarodzhenu-dytynu-ne-dlia-vsikh-batkiv-shcho-progavyly-v-zakonoproiekti>). – 2026. – 29.08).

Підстави для надання відстрочки від призову на військову службу

Матеріал на сайті «Судово-юридична газета»

Чоловіки можуть отримати відстрочку, якщо дружина 90 днів за кордоном: які ще зміни пропонує законопроект 15494

Законопроект 15494 пропонує справедливую відстрочку для родичів загиблих волонтерів та жертв ракетних ударів, але водночас містить норму, що може підірвати мобілізаційну систему.

Чи може держава мобілізувати батька, якщо мати дитини перебуває за кордоном понад три місяці? Новий законопроект № 15494 пропонує визнати таких дітей фактично потерпілими та надати їхнім батькам право на відстрочку.

Цей документ пропонує зміни до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», спрямовані на уточнення підстав для відстрочки та, **що більш важливо, на мінімізацію ризиків** «незаконних, корупційних і ганебних дій» з боку представників системи.

Проект, за словами його автора, з'явився як відповідь на запити виборців щодо філософії мобілізації та має на меті перенести тягар доказування з плечей громадянина на державу.

Документ пропонує вирівняти в правах родичів загиблих військових із сім'ями волонтерів та цивільних жертв агресії, що є логічним кроком у забезпеченні соціальної справедливості. Проте, найбільш дискусійною частиною проекту є **норма про надання відстрочки батькам, чий партнер перебуває за кордоном понад 90 днів.**

Нова концепція «самостійного виховання» дитини

Однією з найгучніших пропозицій проекту є зміна підходів до надання відстрочки батькам.

Пропонується надати право на відстрочку від мобілізації жінкам і чоловікам, які мають дитину віком до 18 років, якщо другий з батьків такої дитини помер, позбавлений батьківських прав, проживає в іншій країні постійно або тривалий період (90 днів і більше протягом року перебуває за межами України), визнаний зниклим безвісти або безвісно відсутнім, оголошений померлим, відбуває покарання у місцях позбавлення волі, а також коли особа самостійно виховує та утримує дитину за рішенням суду або запис про батька такої дитини в Книзі реєстрації народжень здійснений на підставі частини першої статті 135 Сімейного кодексу України.

Автор проекту обґрунтовує ініціативу тим, що дитина, яка фактично залишається лише з одним із батьків, уже перебуває у вразливому становищі. На його думку, мобілізація єдиного близького дорослого, який постійно перебуває поруч із дитиною, є негуманною.

Водночас, виникають питання щодо норми, яка пропонує відстрочку саме для батьків, у кого чоловік, або жінка перебуває за кордоном, а саме **90 днів і більше протягом року**. Реалізація такої норми потребуватиме чіткого механізму підтвердження фактичного строку перебування другого з батьків за кордоном. Зокрема, це може вимагати доступу до даних про перетин державного кордону та належної взаємодії відповідних державних реєстрів.

Розширення кола осіб, які можуть отримати відстрочку

Проект № 15494 пропонує розширити перелік родичів загиблих, які не підлягають призову.

Відстрочку пропонується надати особам, чий близькі родичі загинули або зникли безвісти під час надання **волонтерської допомоги** або внаслідок **ракетних ударів, бомбардувань та бойових дій**.

До чинного переліку (загиблі учасники АТО/ООС та відсічі агресії) додаються цивільні особи, які загинули або зникли безвісти внаслідок ракетних ударів, бомбардувань чи бойових дій.

Процесуальні зміни: ТЦК проти громадянина

Найбільш суттєві зміни стосуються повноважень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки.

За наявності документів або їх копій, які підтверджують право на відстрочку, ТЦК пропонується **заборонити здійснювати заходи з оформлення призову**, зокрема утримувати особу в ТЦК або направляти її на військово-лікарську комісію.

Окремо передбачається своєрідний «імунітет» на період розгляду заяви про відстрочку. Особу не можна буде мобілізувати до моменту її письмового повідомлення про відмову у наданні відстрочки або до завершення строку оскарження такої відмови в суді.

Змінюється і підхід до тягаря доказування. Якщо ТЦК вважає, що підстав для відстрочки недостатньо, саме центр комплектування має довести це в суді, а не громадянин – доводити своє право на відстрочку. Крім того, ТЦК пропонується зобов'язати самостійно перевіряти необхідні відомості через державні реєстри та направляти відповідні запити, не перекладаючи цей обов'язок на громадян.

Проект пропонує уточнити редакцію підпункту 2 частини першої статті 23. Вводиться пряма згадка про осіб, визнаних ВЛК **непридатними** до військової служби за станом здоров'я, поруч із категорією «тимчасово непридатних» на термін 6-12 місяців.

Основні ризики проекту

Незважаючи на високу соціальну привабливість проекту, він містить низку юридичних та практичних ризиків. Наприклад, постає питання, **чи не стануть звичайні канікули матері за кордоном легальним приводом для батька отримати право на відстрочку?** Де проходить межа між захистом прав дитини та створенням лазівки для ухилення від мобілізації.

Критерій перебування за кордоном 90 днів і більше протягом року може охоплювати не лише випадки фактичного тривалого проживання одного з батьків за межами України, а й тимчасові поїздки, наприклад літні канікули, чи відрядження. Наприклад, якщо один із батьків перебуватиме за кордоном протягом трьох місяців, формально можуть виникнути підстави для відстрочки другого з батьків.

Додаткове питання виникає через запропонований механізм перевірки. Проект передбачає, що ТЦК мають самостійно отримувати необхідні відомості від державних органів. За відсутності чіткого розмежування між тимчасовим перебуванням та фактичним постійним або тривалим проживанням за кордоном це може створити можливості для **формального використання норми як підстави** для відстрочки.

Головний ризик полягає в тому, що надто широкий критерій перебування другого з батьків за кордоном – **90 днів протягом року** – може викликати заперечення під час розгляду законопроекту Комітетом Верховної Ради з питань національної безпеки, оборони та розвідки.

Водночас існує ризик, що дискусійна норма про **90 днів перебування за кордоном** вплине на перспективи всього законопроекту. Зокрема, разом із нею можуть не отримати підтримки й інші запропоновані зміни – зокрема щодо волонтерів та осіб, які постраждали внаслідок обстрілів.

Щоб запропонована норма була змістовною та не створювала можливостей для формального отримання відстрочки, законопроект потребує конкретизації критеріїв тривалого перебування другого з батьків за кордоном. Зокрема, необхідно чітко визначити, чи йдеться про безперервне проживання за межами України, сукупний строк перебування протягом року та які обставини

можуть підтверджувати фактичне проживання за кордоном. Без такого уточнення критерій у 90 днів може охоплювати випадки тимчасових поїздок, відряджень або тривалого відпочинку, що не обов'язково свідчать про фактичне самотійне виховання дитини одним із батьків. (<https://sud.ua/uk/news/publication/369087-choloviky-mozhut-otrymaty-vidstrochku-iakshcho-druzhyna-90-dniv-za-kordonom-iaki-shche-zminy-proponuie-zakonoproiekt-15494>). – 2026. – 12.08).

ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Посилення відповідальності за виготовлення і розповсюдження дитячої порнографії

Матеріал на сайті «Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»

Висновок гендерно-правової експертизи проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за виготовлення і розповсюдження дитячої порнографії» № 15294 від 03.06.2026

1. Опис законопроєкту та основні положення

Згідно з пояснювальною запискою до проєкту закону № 15294, метою останнього є посилення захисту малолітніх та неповнолітніх осіб шляхом збільшення відповідальності за вчинення дій, пов'язаних із залученням їх до надання послуг сексуального характеру, розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, втягнення їх до заняття проституцією, тощо, а також з метою удосконалення окремих положень Кримінального кодексу України (далі – КК України), що стосуються виготовлення предметів порнографічного характеру та їх збут серед повнолітніх осіб. Констатується, що відносини, передбачені цією статтею, змінюються в умовах сьогодення та відповідно потребують удосконалення законодавчих норм, під охороною яких вони перебувають.

Документ пропонує зміни до статей 301–303 КК України, а саме:

1) посилюється кримінальна відповідальність за:

- збут неповнолітнім та малолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, кіно– та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру;
- одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження;
- проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої чи малолітньої особи;
- створення або утримання місць розпусти і звідництво із залученням неповнолітніх чи малолітніх;
- сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією вчинені стосовно неповнолітніх чи малолітніх;

2) розширюється перелік кваліфікуючих ознак злочинів, передбачених ч. ч. 2, 3 статті 301-1 Кримінального кодексу України (дитяча порнографія), а саме додаються такі ознаки як: вчинення цих злочинів організованою групою, батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном, піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого, особою, яка здійснює медичний або педагогічний нагляд за потерпілим;

3) декриміналізується ввезення, зберігання, перевезення, виготовлення, пересилання чи інше переміщення, а також збут і розповсюдження творів, зображень або інших предметів

порнографічного характеру, кіно– та відеопродукції, комп’ютерних програм порнографічного характеру повнолітнім особам;

4) запроваджується кримінальна відповідальність виключно за виготовлення порнографічних матеріалів повнолітнім особам без згоди особи, яка на них зображена; збут таких матеріалів; їх розповсюдження.

2. Відповідність принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Проект закону стосується розмежування підходів щодо криміналізації діянь, пов’язаних зі створенням та поширенням порнографічного контенту залежно від віку особи, щодо якої такі дії вчиняються. В той же час зауважимо, що сам порнографічний контент містить гендерну асиметрію щодо зображення жінок та чоловіків. Так, у 2020 році було проведено масштабний аналіз змісту мейнстримної порнографії, а саме 4 009 гетеросексуальних сцен із Pornhub та XVideos¹. Дослідження показало, що фізична агресія була виявлена приблизно у 45% сцен Pornhub і 35% сцен XVideos, а жінки були об’єктами фізичної агресії у 97% таких сцен. Автори цього контенту зображували його так, що жінки переважно демонстрували задоволення або нейтральну реакцію, тобто відігравали певні сексуальні сценарії.

У журналі медичних інтернет-досліджень “Сексуальна поведінка та насильство в порнографії: систематичний огляд та нарративний синтез результатів аналізу відеоматеріалів” автори дійшли висновку, що гендерна нерівність є поширеним явищем у порнографії, зокрема тому, що домінуюча та агресивна поведінка переважно спрямована проти жінок².

Згідно результатів огляду порнографічних матеріалів за 2005 – 2020 роки³:

– жінок в аналізованому порно зазвичай зображують як таких, котрі активно погоджуються на сексуальні дії;

– чоловіки мають більшу агентність.

У березні 2026 року Венеційська комісія Ради Європи ухвалила доповідь “Про баланс між основоположними правами і свободами, релевантними до насильницької порнографії, у практиці конституційних і верховних судів та міжнародних трибуналів”. У цій доповіді Комісія намагалася збалансувати, з одного боку, захист людської гідності, гендерної рівності, сексуальної автономії, безпеки та захисту вразливих груп, а з іншого – свободу вираження поглядів, право на приватне життя, сексуальне самовизначення й економічні свободи.

Одне з найважливіших положень доповіді полягає в тому, що **насильницьку порнографію не можна розглядати як гендерно нейтральне явище**. У документі зазначається, що приблизно 90% порнографічного контенту, який містить насильство, спрямовано проти жінок. Через це Венеційська комісія пропонує аналізувати явище в ширшому структурному контексті насильства щодо жінок.

Таким чином, декриміналізація створення та поширення порнографічного контенту повнолітнім особам без належного врегулювання процедури його створення та поширення, в тому числі аналіз його змісту на предмет демонстрації насильства, створює ризики збільшення дискримінаційних нарративів або уявлень про жінок з використанням подібних матеріалів.

Саме тому запропонований проектом закону підхід до вирішення питання «легалізації дорослого контенту», без відповідних змін, не відповідає принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

¹ Fritz, N., Malic, V., Paul, B., & Zhou, Y. (2020). “A Descriptive Analysis of the Types, Targets, and Relative Frequency of Aggression in Mainstream Pornography.” *Archives of Sexual Behavior*, 49, 3041–3053. DOI: 10.1007/s10508-020-01773-0.

² Carrotte, E. R., Davis, A. C., & Lim, M. S. C. (2020). “Sexual Behaviors and Violence in Pornography: Systematic Review and Narrative Synthesis of Video Content Analyses.” *Journal of Medical Internet Research*.

³ Miller, D. J., & McBain, K. A. (2022). “The Content of Contemporary, Mainstream Pornography: A Literature Review of Content Analytic Studies.” *American Journal of Sexuality Education*, 17(2), 219–256. DOI: 10.1080/15546128.2021.2019648

3. Відповідність нормативно-правовим актам України

Відповідно до положення статті 3 Конституції України, що визначає людину, її життя, здоров'я, честь та гідність найвищими соціальними цінностями, а також статті 52, що встановлює обов'язок переслідування за законом будь-якого насильства над дитиною та її експлуатацію, діти є суб'єктами захисту з боку держави від будь-яких дій насильницького характеру, що створюють загрозу їх життю чи людській гідності, і серед інших включають створення дитячої порнографії, її збут та розповсюдження. Відтак, посилення кримінальної відповідальності за відповідні дії, що вчиняються з використанням дітей чи є пов'язаними з демонстрацією для них порнографічних матеріалів (якщо паралельно створюються відповідні ефективні механізми перевірки та запобігання) переслідують за собою позитивну мету. Отже, беручи до уваги пропонувані зміни до статті 301-1 КК України, спрямовані на посилення відповідальності за дитячу порнографію, розширення переліку кваліфікуючих ознак (вчинення злочину батьком, матір'ю, опікуном, особою, яка здійснює виховний, медичний чи педагогічний нагляд тощо) та криміналізацію нових форм посягань на дітей, – вони повністю узгоджуються з конституційним обов'язком держави забезпечувати особливий захист дитини. Останній міститься також у статті 10 Закону України “Про охорону дитинства”, відповідно до якої держава здійснює захист дитини від використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів.

Крізь призму статей 24 Конституції (рівні конституційні права та свободи та рівність перед законом), 32 (право на невтручання в особисте та сімейне життя) та 34 (свобода думки і слова, право на вільне вираження поглядів і переконань) слід проаналізувати інші пропонувані зміни, що стосуються абсолютної декриміналізації збуту, розповсюдження, а також виготовлення порнографічного контенту для повнолітніх і за згоди особи, котра на них зображена.

Як було описано у попередньому розділі 2 даного висновку, жінки частіше стикаються з проявами поведінки дискримінаційного характеру через поширення матеріалів порнографічного характеру ніж чоловіки. Так відбувається з огляду на те, що у більшості випадків дії, що містяться на таких матеріалах, щодо жінок є насильницькими, тобто такими, що принижують їх відчуття власної гідності чи стають приводом для утисків та принижуючого ставлення. Відповідне спостереження не узгоджується з положеннями Закону України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків”, метою якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Так, декриміналізація виготовлення й розповсюдження порнографічної продукції за участю повнолітніх осіб **без запровадження додаткових процедурних запобіжників (перевірка згоди, вікова верифікація, захист від примусу)** може суперечити вказаній меті. Відсутність таких запобіжників у свою чергу створюватиме ризики для втручання у приватне життя осіб, котрі ставатимуть постраждалими від поширення порнографічного контенту за їх участі, якщо вільно та усвідомлено згоду вони не надавали (оскільки належні механізми перевірки законодавчо визначеними не є).

Таким чином, остаточна оцінка відповідності Конституції залежить від того, чи забезпечує проєкт закону достатні гарантії від зловживань (примусу, експлуатації, поширення без згоди), про що йшлося у розділі 2 цього висновку.

З огляду на відповідність положень проєкту закону іншим наразі існуючим нормам КК України, слід звернути увагу на наступне: існування статей 155 (вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку), 156 (розбещення неповнолітніх), 150 (експлуатація дітей) та 149 (торгівля людьми) свідчить про можливість існування правових колізій у процесі кваліфікації діянь, зокрема, якщо йтиметься, до прикладу, про примушування неповнолітніх до участі у створенні дитячої порнографії. Це важливо враховувати на рівні правозастосовчої практики, однак на рівні нормотворення загальна логіка посилення відповідальності за дитячу порнографію відповідає існуючим суміжним нормам, що криміналізують дії, спрямовані на шкоду сексуальній недоторканності дітей, що може в певних справах і досягати порогу для кваліфікації як торгівля людьми.

Законодавцю також слід врахувати, що певною мірою повна декриміналізація і дозвіл на поширення порнографічного контенту може ще більше сприяти досягненню дитячих аудиторій, чим суперечитиме будь-якій логіці проєкту закону. До прикладу, відповідно до ст. 20 Закону України «Про охорону дитинства» забороняється розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини. Між цим положенням і нормами проєкту закону існує очевидна суперечність, що потребуватиме узгодження.

Важливо зауважити, що невизначеним залишається розуміння терміну “згоди”, яку слід отримати від особи, що бере участь у створенні порнографічного контенту. На відміну від статті 152 КК України, що містить примітку, де це поняття розкривається законодавцем після реформи 2017 року, стаття 301 не містить відповідного значення. Без відповідного уточнення в самому Кодексі або в іншому законі застосування нової норми на практиці може бути ускладнене.

Суттєва поняттєва прогалина також полягає в тому, що на рівні законодавства в Україні наразі не існує визначень “порнографії”, “дитячої порнографії”, “продукції порнографічного характеру”, “видовищного заходу сексуального характеру”, оскільки Закон України “Про захист суспільної моралі” від 20.11.2003 № 1296-IV втратив чинність 13 грудня 2022 року у зв’язку з набранням чинності Законом України “Про медіа” № 2849-IX. Відповідно, на сьогодні термінологічна база, на яку історично спиралися статті 301–303 ККУ, є частково фрагментованою і розсосередженою між Законом “Про медіа” та підзаконними актами. У пояснювальній записці до проєкту закону № 15294 це не враховано, хоча узгодження понятійного апарату законопроєкту із чинною редакцією Закону “Про медіа” є необхідною умовою його якісної реалізації.

Попри це слід відзначити, що пропоновані зміни щодо кваліфікуючої ознаки вчинення злочину батьком, матір’ю, вітчимом, мачухою чи опікуном, узгоджуються із загальною спрямованістю Закону “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, що визнає сексуальне насильство над дитиною в сім’ї окремою формою домашнього насильства. Так само посилення відповідальності за сутенерство і втягнення неповнолітніх у проституцію відповідає завданням Закону “Про протидію торгівлі людьми”, оскільки такі діяння часто є складовою механізмів торгівлі дітьми з метою сексуальної експлуатації.

Таким чином, положення аналізованого проєкту закону, що спрямовані на посилення кримінальної відповідальності за дитячу порнографію та розширення кваліфікуючих ознак відповідних злочинів, в цілому узгоджуються з конституційними приписами статей 3 і 52 та системою чинних норм законодавства України про охорону дитинства, протидію домашньому насильству і торгівлі людьми, з урахуванням висловлених зауважень. Водночас положення про декриміналізацію виготовлення, збут та розповсюдження порнографічного контенту за участю повнолітніх осіб в запропонованій редакції не забезпечують достатніх гарантій дотримання статей 24 і 32 Конституції України, певною мірою суперечать меті Закону України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, а також містять поняттєві прогалини через відсутність законодавчого визначення терміна «згода» та відсутність актуальної нормативної бази щодо визначень порнографічного контенту після втрати чинності Законом “Про захист суспільної моралі”. Таким чином, у частині захисту дітей законопроєкт відповідає нормативно-правовим актам України, тоді як у частині декриміналізації дорослого контенту потребує узгодження з чинним законодавством і доповнення механізмами вікової верифікації, підтвердження добровільної згоди та захисту від примусу.

4. Відповідність міжнародним стандартам

На даний час не існує договору Ради Європи, який вимагав би криміналізації порнографічного контенту для дорослих як такого. Обов’язкові міжнародні норми насамперед стосуються сексуальної експлуатації дітей, торгівлі людьми, сексуального насильства та інших форм зловживання.

Щодо кримінальної відповідальності за створення, поширення дитячої порнографії:

Позиція на рівні міжнародних організацій та окремих держав щодо необхідності криміналізації дитячої порнографії та покарання за такий злочин є одноставною.

У цій сфері існують чіткі міжнародні стандарти, закріплені у таких документах як:

- Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01 січня 2000 року;
- Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року;
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція) від 25 жовтня 2007 року;
- Директива 2011/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року про боротьбу із сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією дітей, а також з дитячою порнографією.

Міжнародні стандарти виходять із принципово іншого підходу до матеріалів сексуального характеру за участю дітей, ніж до порнографії за участю повнолітніх осіб. **Дитяча порнографія розглядається не як різновид сексуального контенту, допустимість якого може залежати від національної політики держави, а як форма сексуальної експлуатації та сексуального насильства над дітьми**, що потребує кримінально-правової заборони, запобігання поширенню таких матеріалів та захисту дітей-постраждалих.

Підхід до оцінювання дитячої порнографії як злочину передбачає:

1. Захист усіх осіб до 18 років від сексуальної експлуатації, формою якої є дитяча порнографія. Дитина, яка стала об'єктом сексуальної експлуатації або була використана для створення відповідних матеріалів є потерпілою від злочину, а тому держава має забезпечити захист і доступ до засобів правового захисту для дитини;

2. Кримінально караними мають бути всі діяння, дотичні до обігу дитячих порнографічних матеріалів: виробництво, пропонування, надання, розповсюдження, передача, імпорт та експорт, продаж, придбання і володіння ними;

3. Заборона поширюється на весь контент: як комерційний, так і безоплатний, для особистого використання;

4. Всі правила поширюються на врегулювання перебування таких матеріалів у цифровому середовищі;

5. Криміналізація дитячої порнографії має забезпечуватися ефективними механізмами виявлення, розслідування та припинення цих правопорушень.

Саме тому положення законопроекту, пов'язані з посиленням кримінальної відповідальності за дитячу порнографію, відповідають міжнародним стандартам у сфері боротьби з сексуальною експлуатацією та насильством над дитиною.

Щодо декриміналізації створення та поширення порнографії повнолітнім:

Міжнародні стандарти не забороняють створення та поширення порнографічного контенту повнолітнім особам за наявності згоди осіб, які зображені на ньому. В той же час право на безперешкодне та без будь-яких обмежень створення цього контенту має оцінюватись виключно з урахуванням принципу добровільної згоди, людської гідності, гендерної рівності, свободи від насильства, примусу, експлуатації та торгівлі людьми, а також захисту приватного життя. Якщо створення та поширення порно повнолітнім особам завдає шкоду базовим правам людини та цінностям міжнародної спільноти, він не має бути законним.

Інституції ЄС неодноразово висловлювались щодо так званої легалізації порнографії.

Директива про аудіовізуальні медіа-послуги ЄС 2010/13 визначила, що до найбільш шкідливого контенту, такого як безпідставне насильство та порнографія, країни-члени мають застосовувати найсуворіші заходи.

Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи (далі – Парламентська асамблея, ПАРЕ) 2412 (2021) “Гендерні аспекти та наслідки порнографії для прав людини” розглядає порнографію як таку, що є широко доступною, особливо онлайн, і суттєво впливає на уявлення про

сексуальність та гендерні ролі. Парламентська асамблея Ради Європи вважає, що порнографія може відтворювати гендерні стереотипи, представляти жінок як підпорядкованих чоловікам або як об'єкти, тривіалізувати насильство щодо жінок і таким чином негативно впливати на гендерну рівність та самовизначення жінок. Особливо вразливими вважаються молоді люди, які за відсутності якісної сексуальної освіти можуть використовувати порнографію як основне джерело інформації про сексуальність.

Парламентська асамблея Ради Європи підтверджує важливість свободи вираження поглядів, однак в контексті створення та поширення порнографії повнолітніми особами звертає увагу на важливість держави забезпечити:

- самовизначення, безпечні й гідні умови праці та справедливую оплату для осіб, які беруть участь у виробництві порнографії;
- вільну та поінформовану згоду всіх осіб, які зображені в порнографічних матеріалах або беруть участь у їх створенні;
- кримінальне переслідування поширення інтимних чи сексуальних зображень без згоди з метою принизити або завдати шкоди зображеній особі;
- комплексну сексуальну освіту та медіаграмотність;
- ефективний захист персональних даних та зображень.

Вже у Резолюції ПАРЕ 2670 (2026) “Violent pornography: a test for human rights” визначено проблему існування насильницької порнографії, яка не є гендерно нейтральною. У цій Резолюції ПАРЕ закликає встановити чітке визначення насильницької порнографії та заборонити її найбільш небезпечні форми. Так, національне законодавство має охоплювати, зокрема, контент із зображенням зґвалтування, примусу, приниження, деградації, небезпечних для життя дій, фізичної шкоди, сексуальних дій без згоди та інших форм сексуального насильства. Пропонується забороняти, у тому числі кримінально-правовими засобами, виробництво, поширення, розміщення та володіння відповідним матеріалом.

Окремим важливим аспектом є регулювання діяльності онлайн-платформ, які поширюють такі матеріали та посилення транскордонного співробітництва щодо переслідування фактів поширення насильницької порнографії.

У згаданій вище доповіді Венеційська комісія Ради Європи підкреслила, що насильницька порнографія є структурною суспільною проблемою, а отже реагування на неї має бути доказовим, гендерно чутливим і пропорційним. У своїх рекомендаціях державам вона вказала на необхідність:

- встановити чіткі та передбачувані законодавчі визначення насильницької порнографії;
- створити цілісну систему регулювання, чітко розмежувавши кримінальні та некримінальні заходи;
- інтегрувати підхід, що враховує гендерні аспекти та є орієнтованим на запобігання шкоди, особливо щодо зображення жінок у насильницькій порнографії;
- криміналізувати найтяжчі форми діянь, якими завдається шкода;
- регулярно переглядати законодавство з урахуванням штучного інтелекту (AI), дипфейків, технологічних змін і нових емпіричних даних;
- посилювати міжнародну співпрацю та транскордонний обмін доказами.

У ЄС порнографія за взаємною згодою між повнолітніми особами, як правило, є законною, але не існує єдиного нормативного регулювання ЄС, яке б “легалізувало” порнографію у всіх державах-членах.

Правовий статус створення та поширення порнографічного контенту дорослих визначається переважно національним законодавством, тоді як законодавство ЄС регулює суміжні питання, такі як матеріали, що містять сцени сексуального насильства над дітьми, інтимні зображення, отримані без згоди особи, обов'язки платформ та захист неповнолітніх.

В Німеччині поширення звичайної порнографії допускається лише з дотриманням обмежень, спрямованих на захист неповнолітніх. Також діє спеціальний кримінально-правовий режим щодо

порнографії з елементами насильства та порнографії, що містить сцени сексуальних актів із тваринами. Доступ до онлайн-порнографії, як правило, має бути дозволений лише для повнолітніх осіб за допомогою ефективних засобів перевірки віку (статті 184 – 184e Кримінального кодексу⁴).

Кримінальне право Франції зосереджене на запобіганні перегляду порнографії неповнолітніми. Поширення порнографічних матеріалів карається, якщо вони можуть бути побачені або сприйняті неповнолітніми. Франція також запровадила дедалі суворіші вимоги щодо перевірки віку для порнографічних веб-сайтів (стаття 227-24 Кримінального кодексу⁵).

У Фінляндії злочином вважається розповсюдження порнографії, що містить певні елементи насильства (статті 18–20 Кримінального кодексу⁶). Суди проводять розмежування між БДСМ за взаємною згодою та серйозним реальним насильством: згода може виправдовувати заподіяння незначних тілесних ушкоджень, але не серйозної чи незворотної шкоди.

Іспанське кримінальне право, насамперед, забороняє дитячу порнографію, сексуальну експлуатацію, сексуальні дії без згоди та пов'язані з ними злочини. Законодавство чітко розмежовує дії, які можуть бути законними між дорослими за взаємною згодою, від дій, до яких залучені неповнолітні (статті 183, 186, 189 Кримінального кодексу⁷).

Польща запровадила обмеження на особливо жорстоку/екстремальну порнографію, а також на зйомку осіб, які не дають на це згоди, або неповнолітніх (статті 200 – 202 Кримінального кодексу⁸).

У Чехії консенсуальна доросла порнографія загалом є законною. Кримінально карається поширення порнографії, що містить насильство або неповагу до людини, порнографії із зоофілією, надання порнографії дітям, а також створення і поширення порнографічних матеріалів із використанням особи без її згоди (стаття 191 Кримінального кодексу⁹).

В цілому можна зробити висновок, що законодавство щодо порнографії суттєво відрізняється від країни до країни: від повної легалізації з вимогами щодо перевірки віку до повної заборони, підкріпленої суворими кримінальними санкціями. У Сполучених Штатах та більшості країн Європи контент для дорослих є легальним, але підлягає регулюванню, тоді як такі країни, як Китай, Іран та Південна Корея, повністю його забороняють. За останні роки правове поле зазнало стрімких змін, оскільки уряди реагують на поширення контенту в Інтернеті, дипфейки, створені за допомогою штучного інтелекту, а також на зростаючий тиск щодо захисту неповнолітніх від відвертих матеріалів¹⁰.

Поряд із декриміналізацією обігу порнографічних матеріалів, створених за добровільною згодою повнолітніх осіб, в іноземних державах існує тенденція до криміналізації “порнопомсти” (поширення або погрози поширення інтимних зображень особи з метою нанесення моральної шкоди та/або помсти).

У статті 162.1 Кримінального кодексу Канади передбачено, що до 5 років позбавлення волі може загрожувати особі, що усвідомлено поширила, опублікувала, передала, зробила доступною, продала або рекламувала інтимне зображення особи, знаючи, що зображена особа не надавала на

⁴ Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина (Strafgesetzbuch – StGB) у редакції 13 листопада 1998 р. (з подальшими змінами) (офіційний англомовний переклад)

⁵ Кримінальний кодекс Франції (Code pénal) (станом на 2026 р.)

⁶ Кримінальний кодекс Фінляндії (The Criminal Code of Finland) (39/1889, зі змінами) (офіційний англомовний переклад)

⁷ Кримінальний кодекс Іспанії (Código Penal) (Ley Orgánica 10/1995 від 23 листопада 1995 р., зі змінами)

⁸ Кримінальний кодекс Республіки Польща (Kodeks karny) (закон від 6 червня 1997 р., текст єдиний станом на 2025 р.)

⁹ Кримінальний кодекс Чеської Республіки (Trestní zákoník) (закон № 40/2009 Sb. від 8 січня 2009 р., зі змінами)

¹⁰ Pornography Laws by Country: What's Legal and Where (LegalClarity, 31 травня 2026 р.)

це згоди або знехтувавши тим, чи дала особа на це згоду. У Британії встановлено покарання до 2 років позбавлення волі за надання доступу іншим особам до приватного секс– фото або відео особи, якщо це відбувається без її згоди та з метою завдання їй страждань (Section 33). Урядом Британії обговорюється питання притягнення до кримінальної відповідальності за створення та поширення дипфейків сексуального характеру. Франція у 2016 році доповнила Кримінальний кодекс статтею 226-2-149, яка передбачає покарання до 2 років позбавлення волі або штраф у розмірі до 60 тис. євро за фотографування та розповсюдження приватних фото особи сексуального характеру без її згоди.

Таким чином, у розглянутих державах дорослий контент, створений за згодою особи, не криміналізований і здебільшого не потребує попереднього ліцензування (сертифікації). Проте жорстко регулюється доступ неповнолітніх до такого контенту і карається контент, створений та/або розповсюджений без згоди особи, якої він стосується, а також такий, що передбачає усі форми дитячої експлуатації.

Ці держави фокусуються на технологічних, процедурних запобіжних механізмах, а не на каральній меті¹¹.

Проект закону пропонує декриміналізувати ввезення в Україну з метою збуту чи розповсюдження, виготовлення творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру повнолітнім особам та передбачити відповідальність виключно за виготовлення, збут чи розповсюдження таких матеріалів без згоди особи зображеної на них.

Такий підхід не відповідає міжнародним стандартам, в тому числі стандартам ЄС, щодо врегулювання питання діянь, пов'язаних зі створенням та поширенням порнографічного контенту повнолітнім особам, в тому числі в частині наявності запобіжників поширенню дискримінаційних гендерних практик, насильницького контенту, або такого, що містить елементи знущання над людиною чи твариною.

В контексті оцінки ризиків, які можуть існувати при декриміналізації “дорослого” контенту без будь-яких запобіжників, важливо зважати на форми та особливості існування **гендерно зумовленого насильства у цифровому середовищі**.

Стрімкий розвиток технологій спричинив виникнення такого явища, як гендерно зумовлене насильство, що здійснюється за допомогою технологій (далі – ТГЗН)¹².

Особливості ТГЗН полягають у тому, що:

- воно охоплює поведінку, що може початися онлайн і мати наслідки офлайн, або навпаки;
- технологія може використовуватись для вчинення діяння, полегшення його вчинення, посилення характеру діяння або його наслідки або дозволяє масштабувати насильство;
- технологіями були посилені існуючі форми ГЗН такі як: сексуальні домагання, переслідування, мова ненависті, дезінформація, наклеп та видавання себе за іншу особу;
- технологічний розвиток створив або суттєво трансформував такі форми ГЗН як: хакерство, доксинг, кібербулінг, онлайн-грумінг, зловживання зображеннями та зловживання дипфейками;
- такими діями може завдаватись шкода (фізична, сексуальна, психологічна, соціальна, політична, економічна, тощо), або здатна ймовірно її спричинити.

У своєму висновку на 67-сесії у березні 2023 року Комісія з питань становища жінок Економічної та соціальної ради Організації Об'єднаних Націй висловила глибоке занепокоєння щодо масштабів

¹¹ Парламентське дослідження щодо підстав кримінальної відповідальності за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів в Україні (Верховна Рада України, 2026 р.)

¹² ООН Жінки визначає його як гендерно зумовлене діяння, вчинення, сприяння вчиненню, посилення або поширення якого забезпечується інформаційно-комунікаційними технологіями чи іншими цифровими засобами та яке спричиняє або може спричинити фізичну, сексуальну, психологічну, соціальну, політичну чи економічну шкоду або інше порушення прав і свобод особи.

та наслідків насильства проти жінок і дівчат, яке відбувається або посилюється внаслідок використання технологій. Вона закликала вжити комплексних превентивних та ліквідаційних заходів, спрямованих на боротьбу з гендерним насильством у цифровому середовищі.

Згідно міжнародних стандартів створення, поширення порнографічних матеріалів серед повнолітніх осіб в цілому є прийнятним. Проблема виникає там, де легальний ринок і цифрові технології створюють або посилюють можливості для неузгодженого використання зображень, примусу, сексуальної експлуатації, зловживання дипфейками, сексуального насильства та масового поширення контенту поза межами первинної згоди.

Саме тому без відповідних запобіжників декриміналізація порнографічного контенту повнолітніх осіб може призвести до поширення ТГЗН у цьому контенті.

5. Зауваження

- Автори проєкту закону посилюють відповідальність за збут, розповсюдження творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру неповнолітній особі, однак в ч. 1 ст. 301 не диференціюють між порноконтентом, на якому зображено дорослу людину чи неповнолітню. Натомість включається концепт згоди. Залишається питанням, чи логічним є такий крок з огляду на те, що ми не можемо отримати таку від дитини.

- Ч. 1 ст. 301 криміналізує виготовлення творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру без згоди особи, зображеної на них, а ч. 3 цієї ж статті – за примушування повнолітньої особи до участі в створенні. Це ставить певні колізійні виклики при кваліфікації діяння, бо не визначено, що саме підпадає під примушування, а що – під вчинення без згоди. Це питання є важливим з огляду на кримінально-правові санкції, що передбачаються як відповідальність за вчинення діянь, передбачених ч. 1 та ч. 3 і різняться між собою.

- Ч. 1 ст. 301 серед іншого, пропонується передбачити відповідальність за “збут або розповсюдження матеріалів, творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру неповнолітній особі”, а у частині 2 цієї статті, коли мова йде про малолітніх осіб використовується формулювання “за збут і розповсюдження”. Таким чином, для притягнення до відповідальності за збут, розповсюдження творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру малолітній особі потрібно встановити наявність одночасно двох діянь, що звужує підстави для притягнення до кримінальної відповідальності за них.

- Нова кваліфікуюча ознака щодо вчинення діянь “батьком, матір’ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов’язки щодо виховання потерпілого, або здійснення медичного чи педагогічного нагляду за ним” пропонується виключно для кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2. 3 ст. 301-1 КК України. В той же час варто розглянути можливість поширити таку кваліфікуючу ознаку на всі форми сексуальної експлуатації дітей. Для інших злочинів, визначених у проєкті закону, така кваліфікуюча ознака взагалі не передбачена.

- Включення концепції згоди є важливим нововведенням, що допоможе розрізняти контент, доступ до якого для повнолітніх осіб не буде обмеженим, однак при цьому законодавцю важливо доповнювати відповідну норму запобіжниками, що виключатимуть можливість зловживання. Зокрема, досвід іноземних держав свідчить про важливість уточнення наявності саме вільної та усвідомленої згоди з додатковою вимогою від виробників порнографічного матеріалу пред’являти докази перевіреної згоди. Також потрібно врахувати випадки, коли згода особи наявна на участь у створенні порнографічного матеріалу, але контент все одно є насильницьким.

- Ч. 2 ст. 301 містить формулювання “або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з **тією самою метою**”, проте з загального змісту норми не є зрозумілим, яка мета мається на увазі, вона не є уточненою.

- Слід зауважити, що ч. 1 ст. 301 поєднує у собі фактично два різні за суспільною небезпечністю діяння, що тягнуть за собою однакову кримінальну відповідальність. Так, перше полягає у збуті

або розповсюдженні порнографічного матеріалу неповнолітній особі, а друге – у такому збуті, розповсюдженні та виготовленні без згоди особи, котра на ньому зображена. Останнє цілком підпадає під розуміння порнопомсти. Поняття «порнопомста» означає онлайн-поширення зображень або відео оголеної або майже оголеної особи, зображень або відео відверто сексуального характеру без згоди такої особи (або погрози здійснити таке поширення).¹³ Такі дії являють собою акт сексуального насильства.¹⁴ Відповідно має бути переоцінено підхід до встановлення санкцій, а також враховано, що друге цілком підпадає під ознаки гендерно зумовленого насильства у цифровому середовищі.

6. Висновок за результатами проведеної експертизи

Проект Закону “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за виготовлення і розповсюдження дитячої порнографії” потребує внесення змін з урахуванням зауважень, викладених у цьому Висновку гендерно-правової експертизи.

7. Рекомендації

В цілях виконання мети законопроекту існує необхідність розглянути доцільність включення до нього положень, що стосуються механізмів забезпечення дієвості запроваджених гарантій, а також зміни вже напрацьованих норм:

- Доповнити статтю 301 ККУ приміткою із законодавчим визначенням поняття «згода особи, зображеної на матеріалах», за аналогією з приміткою до статті 152 ККУ, включно з вимогою її вільного і усвідомленого характеру. Додатково варто запровадити вимогу до виробників порнографічного контенту документально підтверджувати наявність перевіреної згоди та вік осіб, зображених на матеріалах (вікова верифікація);

- Прогалину розмежування злочинів, передбачених ч. 1 ст. 301 заповнити шляхом впровадження нового правопорушення, пов’язаного саме із порушенням права на недоторканність приватного життя, яке б стосувалося публікації зображень інтимного характеру без згоди відповідної особи. У таких випадках, коли є докази цілеспрямованості, зловмисного наміру у зв’язку із поширенням, це може вважатися обтяжуючою обставиною;

- Напрацювати перелік випадків, коли порнографічний контент, що створюється зі згодою особи, все одно має бути заборонений – зокрема, у випадках зображення згвалтування, примусу, приниження, деградації, небезпечних для життя дій, фізичної шкоди тощо;

- Уточнити зміст формулювання “з тією самою метою” у ч. 2 ст. 301 законопроекту;

- У частині 2 статті 301 у формулюванні “збут і розповсюдження” замінити сполучник “і” на “або” за аналогією із запропонованою редакцією частини 1 статті 301;

- Розглянути підхід визначення кваліфікуючої ознаки вчинення діянь “батьком, матір’ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов’язки щодо виховання потерпілого, або здійснення медичного чи педагогічного нагляду за ним” для інших форм сексуальної експлуатації дітей;

- Щодо термінологічних питань – узгодити понятійний апарат законопроекту (терміни “порнографія”, “дитяча порнографія”, “продукція порнографічного характеру”, “видовищний захід сексуального характеру”) з чинною редакцією Закону України “Про медіа” з огляду на втрату чинності Закону “Про захист суспільної моралі”. (<https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2026/09/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82-%D0%93%D0%9F%D0%95-15294.docx.pdf>). – 2026. – 09.09).

¹³ Такі дії можуть включати в себе «апскертинг» (фотографування під спідницею особи без її дозволу), виконання так званого «кріпшот» фотознімка (фотографування жінки у публічному місці без її відома із отриманням фотографії із відверто сексуальним підтекстом), а також виготовлення видозмінених у цифровий спосіб зображень, на яких обличчя або тіло особи накладається або «вшивається» на фото чи відео порнографічного характеру, що відоме як «фейкова порнографія» (як, наприклад, «дипфейки»), GREVIO, част. 38.

¹⁴ The Hague Principles on Sexual Violence (Civil Society Declaration) /Гаазькі принципи щодо сексуального насильства (Декларація громадянського суспільства)/, с.41

Відповідальність за організацію електронно-комунікаційних шахрайських організацій

Матеріал на сайті «Центр політико-правових реформ»

Щодо посилення відповідальності за організацію шахрайських кол-центрів

Подія

У Верховній Раді України 2 вересня 2026 року зареєстровано ініційований Президентом України проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за організацію електронно-комунікаційних шахрайських організацій (шахрайських кол-центрів) та залучення до участі в них» (реєстр. № 15353), далі – проєкт Закону.

Ним пропонується доповнити Кримінальний кодекс України (далі – КК) новою статтею 255-4 «Створення, керівництво електронно-комунікаційною шахрайською організацією або участь у ній».

У Пояснювальній записці зазначається, що удосконалення кримінально-правових механізмів протидії організованому шахрайству у таких формах відповідає євроінтеграційним зобов'язанням України, зокрема положенням: Директиви (ЄС) 2019/713 про боротьбу з шахрайством та піддробкою безготівкових платіжних засобів, яка вимагає криміналізації підготовчих та організаційних дій, спрямованих на незаконне здобуття та обробку аутентифікаційних даних, Директивам (ЄС) 2022/2555 та 2013/40 про напади на інформаційні системи щодо обов'язку держави нейтралізувати протиправне використання електронно-комунікаційної інфраструктури, Будапештській конвенції про кіберзлочинність, яка передбачає обов'язок криміналізації використання комп'ютерних систем у складі організованих груп для вчинення майнового шахрайства. Насправді це не так.

Оцінка ЦППР

Пропонована нова ст. 255-4 КК своєю появою ніби заперечує існування багатьох положень Загальної частини чинного КК в частині регламентації відповідальності за співучасть у кримінальному правопорушенні.

1. Названі вище директиви ЄС не вимагають створення у КК нової статті щодо організованого шахрайства. Очевидним є той факт, що у КК вже передбачено відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки та організованою групою, що карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна (частини 4 і 5 ст. 190).

У плані посилення відповідальності за шахрайство, вчинене організованою групою, ні Будапештська конвенція, ні директиви ЄС жодних обов'язків на Україну не покладають. Директива 2013/40 про атаки на інформаційні системи рекомендує лише передбачити суворіші покарання у випадках, коли атаку на інформаційну систему скоює злочинна організація, Директива 2019/713 про боротьбу з шахрайством та піддробкою безготівкових платіжних засобів вимагає встановити покарання на строк щонайменше п'ять років, якщо відповідні злочини вчинені в рамках злочинної організації. Але згідно з чинним КК (ч. 4 ст. 28, статті 190, 255) шахрайство, вчинене в межах злочинної організації, має кваліфікуватися за сукупністю злочинів і покарання засудженим особам призначається також за сукупністю.

Водночас Україна зобов'язана привести національне законодавство у відповідність до вимог законодавства ЄС щодо боротьби з організованою злочинністю. Наразі (поки відбувається розробка нової тематичної директиви) чинним є Рамкове рішення (ЄС) 2008/841 від 24 жовтня 2008 року про боротьбу з організованою злочинністю. Згідно з ним вважається правопорушенням змова про участь та участь у злочинній організації чи структурованому об'єднанні. При цьому «злочинна організація» означає стійке об'єднання у складі більше ніж двох осіб, які діють узгоджено з метою вчинення правопорушень, що караються позбавленням волі на максимальний

строк не менше чотирьох років, для отримання безпосередньо чи опосередковано матеріальної вигоди. Очевидно, що ст. 28 КК України цьому визначенню не відповідає.

2. Стаття містить визначення електронно-комунікаційної шахрайської організації як стійкого об'єднання трьох або більше осіб, попередньо зорганізованих для систематичного заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою з використанням електронних комунікацій, учасники якого діють відповідно до узгодженого плану та розподілу функцій. Отже, у примітці до ст. 255-4 КК повторено визначальні ознаки організованої групи: три чи більше особи; попередня організованість; стійкість; мета вчинення кримінальних правопорушень; об'єднаність єдиним планом; розподіл функцій. Єдина відмінність – спосіб реалізації злочинних намірів не є підставою для визначення якогось нового виду організованої групи і поставлення під сумнів застосування положень статей 29 і 30 щодо підстав кримінальної відповідальності співучасників.

3. У шести частинах статті описано десяток діянь. Це:

- створення електронно-комунікаційної шахрайської організації,
- керівництво такою організацією,
- керівництво її структурною частиною,
- участь в такій організації особи, яка усвідомлювала протиправний характер діяльності такої організації,
- надання засобів, послуг, інформації та інше сприяння діяльності зазначеної організації особою, яка усвідомлювала протиправний характер діяльності такої організації та не є її учасником,
- умисне залучення іншої особи до участі в згаданій організації,
- умисне залучення іншої особи до сприяння її діяльності,
- поширення інформації з метою такого залучення, вчинені особою, яка усвідомлювала протиправний характер діяльності такої організації,
- сприяння створенню такої організації,
- сприяння її функціонуванню,
- умисне створення умов для уникнення кримінальної відповідальності особами, які створили таку організацію, керували нею чи брали участь у її діяльності, вчинені службовою особою, яка усвідомлювала протиправний характер діяльності такої організації, з використанням влади чи службового становища.

Проте, немає потреби передбачати окремо відповідальність за діяння, що утворюють утворення і керівництво організованою групою, пособництво (надання засобів, послуг, інформації та інше сприяння, сприяння створенню чи функціонуванню такої організації) – вона вже і так передбачена у частинах 3 і 5 ст. 27 і ч. 2 ст. 29 КК.

Немає потреби також вказувати, що особа «усвідомлювала протиправний характер діяльності такої організації» або «умисно залучала» чи «умисно створила умови» – сам опис діянь свідчить про необхідність доведення умислу на їх вчинення, що впливає зі ст. 24 КК. Якщо ж автори проекту Закону вважають інакше, то їм слід було дописувати скрізь про «умисне створення», «умисне керівництво», «умисне надання» тощо.

4. Сама по собі поява у КК статті про відповідальність за організацію та діяльність шахрайських кол-центрів анітрохи не здатна змінити ситуацію на краще. У зв'язку зі створенням конкуренції з положеннями частин 3 і 5 ст. 27, ч. 2 ст. 29, ст. 30, частин 4 і 5 ст. 190 КК нова стаття значно ускладнить кримінально-правову кваліфікацію відповідних вчинених діянь та зробить лише тривалішим їх досудове розслідування і особливо розгляд та перегляд в судах відповідних справ.

Якщо змінювати кримінальне законодавство, підлаштовуючі його під кожен новий виклик, то невдовзі КК буде рясніти десятками нових статей щодо створення й участі в діяльності організованих груп з торгівлі людьми, грабежів, розбоїв і вимагання, контрабанди, відмивання

майна, незаконного використання надр тощо. (<https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevuj-analiz-01-07-serpnya-2026-roku/>). – 2026. – 07.09).

Повноваження прокуратури в частині здійснення представництва інтересів держави в суді

Матеріал на сайті «Центр політико-правових реформ»

Уряд знову пропонує повернути прокуратурі загально-наглядові повноваження

Подія

Кабінет Міністрів України подав на розгляд парламенту проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо приведення у відповідність з Конституцією України функцій прокуратури в частині здійснення представництва інтересів держави в суді» (реєстр. № 16026).

Законопроект підготовлений Урядом на виконання Рішення Конституційного Суду України № 6-р(П)/2025 від 3 грудня 2025 року у справі щодо представництва прокурором інтересів держави в суді, яке раніше ми аналізували.

Цим Рішенням визнані неконституційними окремі повноваження прокурорів щодо можливості представництва інтересів держави в суді у зв'язку з (1) нездійсненням або (2) неналежним здійсненням захисту цих інтересів органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження.

Конституційними визнані повноваження прокурора щодо представництва інтересів держави в порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства лише у випадку, коли у певній сфері правовідносин взагалі відсутній орган влади, який має повноваження із захисту інтересів держави.

Оцінка ЦППР

Законопроект є аналогічним урядовому проєкту Закону під реєстр. № 15253 від 15.05.2026 року (див. наш аналіз), який був відкликаний у зв'язку зі зміною складу Кабінету Міністрів.

Очевидним позитивним кроком проєкту Закону є пропозиція позбавити прокуратуру повноважень з представництва інтересів громадян в судах, що повністю відповідає статті 131-1 Конституції України. Хоча саме Рішення Конституційного Суду України № 6-р(П)/2025 не стосується питання представництва інтересів громадян в судах.

Однак, не зважаючи на вимоги Конституції про «виключні випадки» представництва прокуратурою інтересів держави в суді (пункт 3 статті 131-1) та зазначене Рішення КСУ, проєкт Закону № 15253 фактично повертає прокуратурі загально-наглядові повноваження.

Законопроектом пропонується запровадити надмірно широкі підстави для представництва інтересів держави:

- «порушення або загроза порушення фундаментальних національних інтересів України або стратегічних загальнонаціональних пріоритетів»;
- «порушення інтересів держави органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншою юридичною особою публічного права»;
- «наявність колізії повноважень між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими юридичними особами публічного права»;
- «звернення органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншої юридичної особи публічного права із клопотанням про подання позову» (пункти 1, 4, 5, 8 частини 2 статті 23 Закону в редакції Проєкту).

Прокурорам також повертається повноваження звертатися до суду у спорах, де беруть участь державні компанії (частина 2 статті 23 Закону в редакції Проекту).

Прокурори отримають нові повноваження, щоби в позапроцесуальний спосіб, за відсутності будь-якої справи в їх провадженні: робити письмові запити до будь-яких юридичних осіб, зокрема об'єднань громадян; збирати відомості про факти, запитувати і отримувати речі та документи; отримувати письмові пояснення від будь-яких осіб; одержувати письмові висновки фахівців, експертів; ознайомлюватися з матеріалами справи в суді, де не були стороною, отримувати їх копії (частина 4 статті 23 Закону в редакції Проекту).

Також Проектом не передбачено внесення змін до процесуальних кодексів (Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України). Хоча вони містять положення про повноваження прокурора із захисту інтересів держави у суді. (<https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevyy-analiz-01-07-serpnya-2026-roku/>). – 2026. – 07.09).

Створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій

Матеріал на сайті «Центр політико-правових реформ»

Уряд вчоргове пропонує створити пенітенціарні інспекції

Подія

Кабінет Міністрів України подав на розгляд парламенту проєкт Закону України «Про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій» (реєстр. № 16028).

Законопроект передбачає утворення 2-ох систем пенітенціарних інспекцій за місцями несвободи – внутрішніх і зовнішніх.

Внутрішні інспекції будуть здійснювати органи влади, у сфері відання яких є місця несвободи: Служба безпеки України, Міністерство оборони, Національна гвардія, Міністерство юстиції, Національна поліція, Державна прикордонна служба, Державна міграційна служба, Міністерство охорони здоров'я.

Зовнішні пенітенціарні інспекції буде здійснювати Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Оцінка ЦППР

Законопроект є схожим на урядовий проєкт Закону під реєстр. № 5884 від 02.09.2021 року, який перебував без руху у Верховній Раді України чотири роки і був відкликаний у зв'язку зі зміною складу Кабінету Міністрів у 2025 році, а також аналогічним урядовому проєкту Закону під реєстр. № 15300 від 08.06.2026 року (див. наш аналіз), який відкликаний у зв'язку зі зміною складу Кабінету Міністрів у 2026 році.

Підготовка цього Закону є складовою реформи пенітенціарної системи, яка передбачена як проміжний критерій (benchmark) для членства України в ЄС (ІВМ 23.11).

Необхідність ухвалення цього Закону передбачена також пунктом 9 Перехідних положень Конституції України щодо обмежень повноважень прокуратури. Після 10 років змін до Конституції щодо правосуддя (з 2016 року), до моменту набрання чинності цим Законом, прокуратура продовжує виконувати функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (наразі вже не передбачену статтею 131-1 Конституції України).

Проект одночасно передбачає виключення із Закону про прокуратуру статті 26 щодо повноважень прокурорів здійснювати нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах.

Однак нова редакція статті 25-1 Закону про прокуратуру пропонує передбачити повноваження прокурора при «вирішенні інших питань під час кримінального провадження» поряд з процесуальним керівництвом досудовим розслідуванням. Але запропоновані проектом повноваження повторюють ті, які є зараз у прокурорів на підставі чинної статті 26 Закону (відвідувати місця несвободи, спілкуватися з ув'язненими, отримувати документи, матеріали, пояснення, виконавчі провадження тощо, звертатися до суду). Пропонується також надати невичерпний перелік можливостей – «здійснювати інші повноваження, передбачені законом».

Збереження таких повноважень у прокурорів після набрання чинності Законом порушуватиме вимоги Конституції України. Тим більше, для «вирішення інших питань під час кримінального провадження» у прокурора є вже всі повноваження, наразі передбачені Кримінальним процесуальним кодексом і Законом про оперативно-розшукову діяльність.

У разі ухвалення цього Закону передбачено тривалий перехідний період (12 місяців з дня опублікування), необхідний для проведення необхідних нормотворчих, організаційних і фінансових заходів. (<https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevyj-analiz-01-07-serpnya-2026-roku/>). – 2026. – 07.09).

Внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA)

Матеріал на сайті «Центр політико-правових реформ»

Щодо приєднання України до Єдиної зони платежів у євро... за допомогою викривачів порушень антилегалізаційного законодавства

Подія

10 серпня у Верховній Раді зареєстровано Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення відповідності актам права Європейського Союзу та відповідним критеріям, встановленим Європейською платіжною радою, з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA)» (реєстраційний № 15501, далі – Проект Закону).

Ним передбачено, зокрема, зміни:

– до ст. 41 Кодексу України про адміністративну відповідальність (КУпАП) («Порушення вимог законодавства про працю та про охорону праці») – щодо встановлення відповідальності за піддання негативним заходам впливу або їх загрози у зв'язку з поданням працівником, відповідальним за проведення фінансового моніторингу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, інформації відповідно до антилегалізаційного законодавства чи у зв'язку з повідомленням про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації;

– до ст. 166-9 КУпАП («Порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення») – щодо встановлення відповідальності за використання інформації про викривача у сфері антилегалізаційного законодавства;

– до ст. 172 КК («Грубе порушення законодавства про працю») – щодо встановлення відповідальності за звільнення працівника з роботи у зв'язку з поданням працівником,

відповідальним за проведення фінансового моніторингу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, інформації відповідно до антилегалізаційного законодавства чи у зв'язку з повідомленням про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації.

Оцінка ЦППР

Україна для отримання фінансової допомоги від міжнародних партнерів має виконати низку завдань, зокрема в рамках реалізації ініціативи ЄС «Ukraine Facility», яка передбачає отримання протягом 2024–2027 років допомоги у розмірі 50 мільярдів євро від ЄС. Зокрема, необхідно виконати умови приєднання України до SEPA і довести еквівалентність своєї системи фінансового моніторингу вимогам права ЄС.

SEPA – це інтегрований ринок платежів у євро, який охоплює 41 країну (включаючи країн-кандидатів). П'ять країн-кандидатів на вступ до ЄС (Албанія, Молдова, Північна Македонія, Сербія та Чорногорія) вже включені до SEPA. Приєднання до SEPA дозволить українським банкам, підприємствам та громадянам здійснювати євро-перекази швидко, безпечно та за значно нижчою вартістю, ніж зараз, що безпосередньо вплине на розвиток зовнішньої торгівлі, руху капіталу, інвестицій та фінансової інклюзії.

Проект Закону передбачає врегулювання вимог, визначених Директивою (ЄС) 2015/849 від 20.05.2015 «Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС», а саме:

- статтею 38: держави-члени повинні забезпечити юридичний захист осіб, включаючи працівників і представників зобов'язаної особи, що здійснюють внутрішнє повідомлення або повідомлення підрозділу фінансової розвідки про підозру відмивання грошей або фінансування тероризму, від погроз, помсти або ворожих дій, зокрема, від несприятливих або дискримінаційних дій на робочому місці;

- статтею 61: механізми захисту повинні включати щонайменше належний захист працівників або осіб, які знаходяться в порівнянному становищі, зобов'язаних осіб, які повідомляють про порушення, вчинені всередині зобов'язаної особи.

У Проекті Закону враховано вимоги Директиви (ЄС) 2019/1937 Європейського парламенту і ради ЄС від 23.10.2019 «Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства союзу». Адже у ній йдеться про широке визначення особи викривача як будь-якої особи, яка повідомляє інформацію, отриману під час здійснення професійної діяльності про порушення законодавства ЄС у ключових перелічених у Директиві сферах суспільного життя, серед яких і запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму (а не лише в сфері корупції, як це визначено в чинному українському законодавстві).

На жаль, Проект Закону не враховує, що поняттям «працівник» у статтях 41 КУпАП і 172 КК не охоплюється особа, яка має статус «військовослужбовця» («особа, яка перебуває в порівнянному становищі» з працівником): обіймаючи певні посади військовослужбовець так само може відповідати за проведення фінансового моніторингу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, подавати відповідну інформацію тощо.

Проект Закону пов'язаний зі 100-сторінковим законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідності актам права Європейського Союзу та відповідним критеріям, встановленим Європейською платіжною радою, з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA)» (реєстраційний № 14327-д), який з 6 квітня 2026 року перебуває на розгляді Верховної Ради. (<https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevyj-analiz-11-17-serpnya-2026-roku/>). – 2026. – 18.08).

Підстави проникнення до житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках

Матеріал на сайті «Судово-юридична газета»

Обшук без суду під виглядом «врятування майна»: що пропонує змінити законопроект 15488

Законопроект 15488 має встановити жорсткіші правила для невідкладного проникнення до житла без ухвали суду, але можливість діяти на підставі постанови слідчого може створити інші ризики: чому документ потребує доопрацювання.

Спроби правоохоронців обійти судовий контроль через невідкладні випадки давно стали прикрим стандартом досудового розслідування. Зареєстрований у парламенті законопроект № 15488 обіцяє закрити цю процесуальну лазівку, впроваджуючи персональну відповідальність для слідчих і прокурорів.

Конституційна гарантія недоторканності житла, закріплена у статті 30 Основного Закону, є непорушною основою права на приватність. Проникнення, огляд чи обшук у приватному володінні особи допускаються виключно на підставі вмотивованого рішення суду. Водночас стаття 30 Конституції **допускає проникнення до житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення.** Відповідну процедуру деталізує стаття 233 КПК України.

Саме формулювання «врятування майна» за роки дії КПК перетворилося на зручний спосіб обійти судовий контроль. Замість того щоб обґрунтовувати клопотання і отримувати дозвіл слідчого судді, правоохоронці іноді спочатку заходять до житла чи офісу та вилучають потрібні речі, пояснюючи це необхідністю «врятувати майно від знищення». А вже потім намагаються легалізувати свої дії.

Законопроект № 15488 має поставити чіткі межі для використання «врятування майна» як підстави для проникнення до житла **без попередньої ухвали суду.** Втім, аналіз його положень показує, що поряд із важливими запобіжниками документ містить і прогалини. У разі ухвалення в нинішній редакції окремі з них можуть не посилити, а навпаки – послабити судовий контроль за невідкладними обшуками.

Судова практика вже не справляється, а ЄСПЛ вказав на проблеми із судовим контролем

Чинна частина третя статті 233 КПК України лише загально говорить про «врятування майна», але не пояснює, **що саме вважати таким випадком, наскільки реальною має бути загроза та коли правоохоронці справді не можуть чекати на ухвалу слідчого судді.**

У результаті ці правила роками фактично формувала судова практика.

У справі № 573/2028/19 ККС ВС зазначив, що саме бажання відшукати викрадені речі чи одяг, які можуть мати доказове значення, ще не створює невідкладного випадку. У справі № 683/1200/18 Суд також наголосив: невідкладність має існувати саме в момент проникнення, а не з'являтися заднім числом.

У справі № 466/525/22 ОП ККС ВС зазначила, що до житла можна увійти для врятування матеріальних об'єктів, які потенційно можуть мати значення речових доказів, від прогнозованого знищення чи втрати. При цьому має існувати реальна загроза, а в подальшому суд має перевірити конкретні обставини, які на момент проникнення свідчили про ризик знищення або втрати майна.

Більше того, ОП прямо вказала, що сам факт виявлення та фіксації доказів під час обшуку не є достатньою підставою для його ретроспективної легалізації.

Ще важливіший сигнал надійшов від ЄСПЛ. У рішенні від 10 липня 2025 року у справі **«Корнієць та інші проти України»** Суд звернув увагу на проблеми з чіткістю та передбачуваністю українських правил проведення обшуків і наступного судового контролю.

Проблема не лише в тому, що проникнення відбувається без попередньої ухвали. Важливо й те, **наскільки реальним є подальший судовий контроль**. Якщо суд просто відтворює аргументи слідчого та формально погоджується з невідкладністю, такий контроль втрачає сенс.

Саме тому законопроект № 15488 намагається перенести напрацьовані судами критерії безпосередньо до КПК. Ідея зрозуміла: менше простору для довільного тлумачення – більше чітких правил для слідчого, прокурора та суду.

Запропонований механізм

Проект пропонує викласти частину третю статті 233 КПК у новій редакції. Проникнення з метою «врятування майна» тепер пропонується обставити купою умов, які мають існувати **одночасно**:

1. Дія можлива виключно на підставі вмотивованої постанови слідчого, дізнавача або прокурора, винесеної за правилами статті 110 КПК України.

2. Йдеться про індивідуально визначене майно, а не абстрактний пошук «чогось незаконного».

3. У кримінальному провадженні вже мають бути зібрані докази, які підтверджують, що це конкретне майно має ознаки речового доказу.

4. Існування на момент проникнення реальної, безпосередньої та конкретної загрози знищення чи пошкодження речей.

5. Отримання санкції суду за стандартною процедурою було об'єктивно неможливим через ризик безповоротної втрати майна.

Змінюються і наслідки процесуальних невдач правоохоронців. Якщо після невідкладного проникнення прокурор не погоджує подальше клопотання або слідчий суддя відмовляє в його задоволенні, для сторони обвинувачення настають негативні наслідки:

- отримані внаслідок незаконного проникнення докази можуть бути визнані недопустимими;
- відповідна інформація підлягає знищенню у випадках та порядку, передбачених статтею 255 КПК;
- тимчасово вилучене майно, щодо якого суд відмовив у накладенні арешту, має бути негайно повернуто власнику або володільцю.

Тобто ризик для слідства вже не обмежується формальним визнанням порушення процедури: провал постфактум-судового контролю може поставити під питання і докази, і саме утримання вилученого майна.

Ризики, які можуть послабити судовий контроль

Попри правильну мету – чіткіше врегулювати невідкладне проникнення до житла чи іншого володіння, – нинішня редакція законопроекту містить положення, які можуть створити нові ризики для прав людини.

Проект пропонує передбачити мотивовану постанову слідчого або прокурора як процесуальну підставу для невідкладного проникнення.

На перший погляд, це посилює формальні гарантії: правоохоронець має не просто послатися на терміновість, а письмово обґрунтувати своє рішення.

Але виникає питання: **чи не перетвориться така постанова на альтернативу судовому дозволу?**

Для слідчого вибір потенційно виглядає просто: звертатися до слідчого судді, доводити невідкладність і чекати на рішення – чи самостійно оформити постанову, провести дію, а вже потім обґрунтовувати її законність *post factum*.

Якщо другий механізм стане практикою, **судовий контроль ризикує переміститися з моменту прийняття рішення на момент після втручання у право на недоторканність житла**.

Ще одна проблема – межі самого поняття «врятування майна».

Якщо до цієї категорії віднести ситуації, коли правоохоронці заходять до приміщення для збереження потенційних речових доказів, виникає ризик розмивання межі між двома принципово

різними ситуаціями: реальним порятунком майна від знищення та проведенням слідчої дії для пошуку і фіксації доказів.

Наприклад, коли існує безпосередня загроза знищення документів, техніки чи інших матеріальних об'єктів, втручання може бути справді невідкладним.

Але якщо правоохоронці просто припускають, що в приміщенні можуть знаходитися докази, це вже значно ближче до обшуку, для якого закон передбачає судовий контроль.

У підсумку законопроект намагається вирішити реальну проблему – **відсутність чітких правил для невідкладного проникнення**. Але частина запропонованих механізмів може змістити баланс в інший бік.

Щоб законопроект № 15488 справді посилив захист громадян і бізнесу, а не створив нову лазівку для обшуків без ухвали суду, його положення потребують додаткових обмежень.

Насамперед законодавцю варто чітко розмежувати **«врятування майна»** та запобігання знищенню речових доказів. Необхідно визначити, у яких саме надзвичайних обставинах допускається невідкладне проникнення, а коли правоохоронці зобов'язані отримати попередній дозвіл слідчого судді.

Важливим запобіжником має стати й **обмеження обсягу вилучення**. Якщо слідчий невідкладно заходить до приміщення для порятунку конкретного майна, він не повинен отримувати можливість фактично проводити повноцінний обшук і вилучати все, що може мати доказове значення.

Важливий момент – **безперервна відеофіксація** всього процесу невідкладного проникнення. Це дозволило б у подальшому перевірити, що саме відбувалося на місці, які дії здійснювали правоохоронці та чи відповідали вони підставам, зазначеним у постанові.

Що це означатиме для громадян і бізнесу

У разі ухвалення закону в нинішній редакції власники житла та приміщень отримають більше формальних критеріїв, за якими можна буде оскаржувати незаконне проникнення. Якщо суд не погодить дії правоохоронців, наслідком може стати визнання отриманих доказів недопустимими та повернення вилученого майна.

Водночас залишається ризик, що постанова слідчого фактично стане альтернативою судовій ухвалі. Тоді правоохоронці зможуть поводитися на загрозу знищення майна чи доказів, проникати до приміщень без попереднього судового контролю, а вже після цього доводити невідкладність своїх дій.

Найважливіше питання – де провести межу між справді екстремним порятунком майна та обшуком, який просто провели без попередньої ухвали суду.

Якщо це розмежування не встановити достатньо чітко, правоохоронці можуть отримати не новий винятковий інструмент, а альтернативу судовому дозволу. Саме тому до другого читання законопроект № 15488 потребує додаткових доопрацювань. (<https://sud.ua/uk/news/publication/369938-obshuk-bez-sudu-pid-vyhliadom-vriatuvannia-maina-shcho-proponuie-zminyty-zakonoproiekt-15488>). – 2026. – 21.08).

Невідкладне проникнення до житла: аналіз законопроекту № 15488

Матеріал на сайті «Юридична Газета»

Про автора: Віталій Чаюн, адвокат АО «Barristers»

07.08.2026 у Верховній Раді зареєстровано законопроект № 15488 (далі – Законопроект) про внесення змін до ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Законопроект має закрити давню прогалину, а саме розмитість поняття «врятування майна» як

підстави для проникнення до житла без ухвали слідчого судді. Проблема реальна й добре відома, тож питання полягає в тому, чи вирішує її запропонований текст і чи не створює нових.

Вади чинного регулювання

Відповідно до ст. 30 Конституції України (далі – Конституція) у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням підозрюваного, допускається інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла, причому норма прямо згадує не лише вхід, а й «проведення в них огляду і обшуку». Цей виняток відтворює ч. 3 ст. 233 КПК, яка, однак, не пояснює, що означає «врятування майна».

Практичний наслідок відомий, оскільки майже будь-яку потребу відшукати доказ можна описати як загрозу його втрати. Документи теоретично можна спалити, а гроші – вивести. Якщо прийняти цю логіку без обмежень, різниця між невідкладним і плановим обшуком зникає, а попередній судовий контроль перетворюється на факультативний.

Практика застосування

Зведених офіційних даних про кількість саме невідкладних обшуків у публічному доступі немає, і це вже частина проблеми, адже масштаб явища не піддається зовнішній перевірці. Скласти уявлення можна лише за судовими рішеннями.

Національна практика не була сталою. У постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 08.04.2021 у справі № 573/2028/19 зазначено, що відшукання викрадених речей до невідкладних підстав не належить. Розбіжності усунула постанова Об'єднаної палати ККС ВС від 07.10.2024 у справі № 466/525/22, за якою врятування об'єктів, що потенційно можуть мати значення речових доказів, від прогнозованого знищення охоплюється поняттям «врятування майна», проте в клопотанні та в ухвалі слідчого судді мають бути наведені конкретні обставини реальної загрози, а суд, що розглядає справу по суті, зобов'язаний оцінити невідкладність самостійно.

10.07.2025 Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) ухвалив рішення у справі Korniyets and Others v. Ukraine (заяви № 2599/16, 6904/16, 12704/16) (далі – Рішення), яким визнав порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо чотирьох заявників, чий помешкання обшукали у 2015 році без попередньої ухвали слідчого судді. ЄСПЛ вказав, що постфактум-легалізація не давала достатніх гарантій, оскільки заявники не брали участі в розгляді, ухвали не підлягали оскарженню, а судді відтворювали шаблонні формулювання клопотань слідчого. Олександр Корнієцю присуджено 5 000 євро відшкодування моральної шкоди та 1 000 євро судових витрат, подружжю Ящишенів – по 5 000 євро, Тетяні Жабо – 500 євро відшкодування матеріальної шкоди.

Зміст запропонованих змін

Законопроект доповнює ч. 3 ст. 233 КПК умовами, які для проникнення до житла з мотивів врятування майна мають виконуватися одночасно:

- вмотивована постанова слідчого, дізнавача або прокурора, ухвалена за ст. 110 КПК;
- конкретне, індивідуально визначене майно;
- зібрані у кримінальному провадженні докази, що дають обґрунтовані підстави вважати наявність у цього майна ознак речового доказу;
- реальна, конкретна та безпосередня загроза знищення, пошкодження або втрати майна;
- об'єктивна неможливість отримати ухвалу слідчого судді без ризику втрати майна.

Законопроект запроваджує також звернення до слідчого судді протягом 24 годин з моменту завершення відповідних дій та обов'язок слідчого судді перевірити наявність підстав. За їх відсутності постановляється окрема ухвала про незаконне проникнення щодо всіх осіб, які ухвалювали рішення, а в разі відмови прокурора погодити клопотання або відмови суду настають недопустимість доказів і повернення вилученого майна та документів протягом 24 годин.

Сильні сторони Законопроекту

Головна перевага полягає в кодифікації критеріїв, які Верховний Суд уже виробив. Коли слідчий ухвалює рішення о третій ночі, він орієнтується на текст закону, а не на масив постанов ККС ВС, тож перенесення стандарту з мотивувальної частини в норму зменшує простір для тлумачень.

Вимога письмової вмотивованої постанови створює документ, який згодом можна оцінити. Вимога повернути вилучене має закрити ситуації, коли техніка й кошти залишалися в розпорядженні органу досудового розслідування й після визнання дій незаконними.

Нарешті, Рішення прямо вказало на дефекти української моделі постфактум-контролю, тож реагувати законодавцю доведеться в будь-якому разі.

Недоліки, які варто усунути до другого читання

Умова про те, що «у кримінальному провадженні зібрано достатньо доказів», встановлює для винятку стандарт вищий, ніж ст. 235 КПК передбачає для звичайного обшуку («достатні підстави вважати»). Невідкладність зумовлена браком часу, а не браком доказів, тому за буквального прочитання норма спрацює вкрай рідко. Водночас для перевірки слідчим суддею Законопроект задає нижчий стандарт, а саме докази, які «прямо або опосередковано вказували би» на можливу наявність речей. Два різні стандарти в одній нормі неминуче дадуть розбіжну практику.

Крім того, наведена умова про достатність доказів не може бути виконана до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тож огляд місця події за ч. 3 ст. 214 КПК залишається поза дією нових обмежень.

Законопроект не врегульовує й розмежування «проникнення» та власне обшуку з вилученням, а також отримання «добровільної згоди» власника.

Прив'язавши врятування майна виключно до речових доказів, Законопроект фактично виключає проникнення заради врятування майна в прямому сенсі, а саме від пожежі, затоплення чи розкрадання, хоча саме це формулювання містить ст. 30 Конституції. Одночасно рівність «майно = речові докази», проти якої виступали критики, вперше потрапляє в текст КПК.

Чинна редакція ч. 3 ст. 233 КПК вимагає звернутися до слідчого судді «невідкладно», тоді як Законопроект замінює це формулювання на «протягом 24 годин з моменту завершення таких дій». Формально це визначеність, а фактично стеля, нижче якої ніхто не опускатиметься, до того ж момент завершення фіксує сам слідчий. Це радше послаблення, ніж посилення гарантій.

Чинний КПК не знає такого виду рішення слідчого судді, як окрема ухвала, і в постанові ККС ВС від 14.06.2021 у справі № 686/9636/18 прямо зазначено, що КПК не врегульовує постановлення окремих ухвал. Законопроект не визначає ні змісту, ні наслідків, ні порядку оскарження такої ухвали, а перелік ухвал, які оскаржуються в апеляційному порядку (ст. 309 КПК), не доповнюється. Публічна констатація ознак діяння, передбаченого ст. 162 Кримінального кодексу України, щодо поіменованих осіб без можливості перегляду є вразливим місцем.

Строк повернення майна тривалістю 24 години конкурує з ч. 5 ст. 171 КПК, яка дає 48 годин на клопотання про арешт вилученого майна, і не містить винятків для предметів, вилучених з цивільного обігу. Не узгоджено цей строк і з процедурою скасування вже накладеного арешту.

Стаття 255 КПК, до якої відсилає Законопроект, регулює знищення відомостей, отриманих під час негласних слідчих (розшукових) дій, і до обшуку не застосовна. Законопроект відтворює давню помилку чинної редакції та ще й додає поруч вимогу повернути ті самі документи.

Висновки

Проблема, на яку реагує Законопроект, реальна, адже розмитість підстави «врятування майна», формальність постфактум-контролю та поразка у Страсбурзі є фактами, а не риторикою. Напрямок, що полягає в переведенні критеріїв Верховного Суду з судової практики в текст закону, виглядає обґрунтованим.

Показово, що ЄСПЛ у Рішенні не заперечував самої можливості безордерного обшуку, а констатував порушення саме через формальність подальшого контролю. Законопроект же основну вагу переносить на матеріальні підстави, а механізм контролю змінює мінімально.

Крім того, конкретна редакція має низку вад, кілька з яких здатні дати ефект, протилежний задекларованому: стандарт доказування, який робить норму майже незастосовною, звуження конституційної підстави та подовження строку звернення до суду.

Варто пам'ятати й контекст. Улітку 2025 року Законом № 4555-IX уже було розширено ч. 3 ст. 233 КПК, після чого ці зміни було скасовано. Тема рухається маятником, і різкі коливання самі по собі шкодять правовій визначеності. (<https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/nevidkladne-proniknennya-do-zhitla-analiz-zakonoproektu--15488.html>). – 2026. – 13.08).

Повноваження Національної поліції щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості

Матеріал на сайті «Судово-юридична газета»

Поліції дозволять перевіряти майно посадовців поза кримінальним провадженням: що змінить законопроект 15260

Законопроект 15260 пропонує надати Національній поліції безпрецедентні повноваження щодо виявлення необґрунтованих активів посадовців поза межами кримінальних проваджень.

Боротьба з корупцією в Україні може вийти на новий рівень. А може, навпаки, зробити крок назад. Усе залежатиме від того, в якому вигляді Верховна Рада ухвалить законопроект № 15260 та як його реалізовуватимуть на практиці.

Нагадаємо, що Комітет з питань правоохоронної діяльності підтримав **законопроект 15260**, який наділяє Нацполіцію правом виявляти необґрунтовані активи та збирати докази для їх стягнення в дохід держави.

Як вже пояснювала «Судово-юридична газета» проект передбачає внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Цивільного процесуального кодексу та Закону «Про Національну поліцію».

Національній поліції пропонується надати право вживати заходів щодо виявлення необґрунтованих активів, збирати відповідні докази та передавати матеріали прокурорам для пред'явлення позовів про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави у порядку цивільного судочинства. Наразі ці функції закріплені переважно за НАБУ, САП та ДБР.

Головна зміна полягає у залученні Національної поліції до процесу підготовки матеріалів для **цивільної конфіскації** – процедури, що дозволяє стягувати майно в дохід держави, якщо його вартість значно перевищує законні доходи посадовця. Оскільки цей механізм регулюється Цивільним процесуальним кодексом, а не Кримінальним, поліція потребує повноважень, **які виходять за рамки звичного досудового розслідування**.

Автори проєкту аргументують це необхідністю реалізації державної антикорупційної політики та підвищенням ефективності фінансового контролю. Однак за декларативною метою стоїть складний юридичний механізм, який може як прискорити очищення влади, так і стати інструментом тиску на посадовців місцевого самоврядування та державних службовців категорій «Б» і «В».

Згідно із пропонованими змінами поліція матиме право безоплатно отримувати інформацію від державних органів, місцевого самоврядування та юридичних осіб, включаючи доступ до автоматизованих систем та **реєстрів навіть з обмеженим доступом**.

При цьому проєкт встановлює доволі жорсткі дедлайни. Суб'єкти, що отримали запит від поліції, зобов'язані надати відповідь протягом **3 днів** (максимум 10 днів у разі великого обсягу).

Встановлення такого обмеженого строку на надання відповіді на запит може стати інструментом тиску на органи місцевого самоврядування та юридичних осіб, фактично призупиняючи їхню роботу через надмірний обсяг запитуваної інформації.

Ба більше, поліція отримує право залучати експертів для визначення вартості активів на договірних засадах.

Законопроект спрямований на заповнення прогалини у контролі над чиновниками середньої та нижчої ланки, які не підпадають під підслідність НАБУ. Це стосується тисяч депутатів місцевих рад та посадовців органів місцевого самоврядування. Саме на таких посадовців і буде поширюватись механізм **цивільної конфіскації необґрунтованих активів**.

Також пропонується змінити підхід до оцінки вартості активів. Замість терміну «мінімальна ринкова вартість» у проекті пропонується використовувати просто **«ринкова вартість»** на дату набуття активу. Це дозволить прокуратурі подавати позови про стягнення активів у дохід держави за більш об'єктивними, але **потенційно вищими ціновими показниками**.

Потенційні ризики

Аналіз законопроекту № 15260 виявляє декілька досить суттєвих ризиків, які можуть нівелювати задекларовану антикорупційну мету та перетворити нові повноваження поліції на інструмент зловживань.

Найбільш суттєвим ризиком є надання Національній поліції повноважень діяти **поза межами кримінальних проваджень**. Згідно з проектом, поліція зможе виявляти необґрунтовані активи та збирати докази без реєстрації справи в ЄРДР та без відповідних процесуальних гарантій для учасників.

Наразі поліція здійснює розслідування за статтею 368-5 КК (незаконне збагачення), але не має законних підстав збирати докази саме для цивільних позовів прокурора. Законопроект дозволяє поліції готувати базу для позовів прокурора.

Законопроект не встановлює чітких критеріїв, за якими поліція обиратиме об'єкти для перевірки, що дає можливість посадовим особам діяти **на власний розсуд**.

Не визначено і які саме матеріали поліція має передавати до прокуратури, а які – ні. Це створює простір для вибіркового переслідування або, навпаки, ігнорування активів окремих посадовців.

Оскільки дії відбуваються поза межами кримінальної справи залишається відкритим питання щодо захисту учасників перевірки, передбаченого КПК (наприклад, права на адвоката під час збору даних).

Чинне законодавство передбачає можливість стягнення активів у дохід держави в порядку цивільного судочинства (глава 12 ЦПК України). Це окремий від кримінального процесу механізм, де доказування базується на балансі ймовірностей, а не на принципі «поза розумним сумнівом»

Корупційні ризики через конкуренцію норм КУпАП

Головне науково-експертне управління звертає увагу на створення **невиправданої конкуренції** між нормами чинного законодавства.

Нова стаття 185-13 КУпАП передбачає штрафи від 250 до 400 неоподатковуваних мінімумів, тоді як чинні статті 185 та 188-28 за подібні порушення встановлюють значно менші суми (від 8 до 15 мінімумів).

Така значна різниця в розмірах штрафів створює корупційні ризики, оскільки дозволяє правоохоронцям на власний розсуд обирати статтю для притягнення до відповідальності, що може призвести до порушення прав громадян.

Крім того, у публічній площині виникають дискусії щодо доцільності наділення Національної поліції новими повноваженнями у сфері моніторингу способу життя посадовців, з огляду на те, що самі поліцейські також можуть бути суб'єктами такого контролю. Водночас ефективність нової моделі значною мірою залежатиме від належних гарантій незалежності, прозорості та механізмів контролю за реалізацією цих повноважень.

Запровадження повноважень поліції діяти поза межами кримінальних проваджень планується як крок для масштабування механізму **цивільної конфіскації**, що дозволить охопити тисячі посадовців місцевого рівня, щодо яких НАБУ не здійснює досудового розслідування.

Однак без чітко прописаних у законі запобіжників – таких як прозорі критерії перевірки, відкриті конкурси на керівні посади в поліції та обов'язкова перевірка доброчесності самих поліцейських – законопроект № 15260 може створити ризики використання нових повноважень як інструменту вибіркового тиску, якщо закон не міститиме достатніх процесуальних запобіжників. Україна має зобов'язання перед міжнародними партнерами щодо боротьби з корупцією, але ця боротьба не повинна відбуватися за рахунок руйнування правових гарантій громадян. (<https://sud.ua/uk/news/publication/368142-politsii-dozvoliat-pereviriaty-maino-posadovtsiv-pozza-kryminalnym-provadhenniam-shcho-zminyt-zakonoproiekt-15260>). – 2026. – 08.08).

Відповідальність за вчинення булінгу

Матеріал на сайті «ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА»

Про автора: Михайло Яковчук, адвокат Barristers

Законопроект № 15419: забезпечення реального захисту дітей від булінгу шляхом усунення процесуальних перешкод

16 липня 2026 року народний депутат України Гнатенко Валерій Сергійович подав до Верховної Ради України законопроект № 15419 про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення захисту прав дітей та оптимізації строків накладення стягнень за булінг (цькування).

Метою проекту закону є підвищення рівня захисту дітей від будь-яких форм насильства та жорстокого поводження, а також забезпечення реального покарання за вчинення булінгу (цькування) шляхом збільшення строків накладення адміністративного стягнення. Криміналізація (у вимірі адміністративного права) дій, що пов'язані із вчиненням насильства та жорстокого поводження з дітьми, які не підпадають під визначення домашнього насильства або булінгу.

Проте в разі його прийняття у запропонованій редакції в законодавстві виникне проблема різного тлумачення форм насильства та жорстокого поводження з дітьми, а також створяться технічні проблеми застосування чинних норм законодавства про адміністративні правопорушення, які можливо усунути в разі доопрацювання.

Як є станом на зараз?

Чинна норма статті 38 КУпАП встановлює загальний строк накладення адміністративного стягнення за більшість правопорушень, які розглядаються судами, – 3 місяці з дня вчинення правопорушення, що є недостатнім та призводить до закриття справ про булінг через закінчення строків накладення адміністративного стягнення.

Крім того, на сьогодні існує правовий вакуум щодо насильства над дітьми поза школою та домом. Так, законодавством передбачена відповідальність за домашнє насильство (ст. 173-2 КУпАП) і булінг в освітньому процесі (ст. 173-4 КУпАП). Але якщо дитина зазнає жорстокого поводження, психологічного тиску чи економічного обмеження з боку тренера приватної секції, керівника гуртка, сусідів чи сторонніх осіб у публічному просторі (і дії не є кримінальними), спеціальної адміністративної відповідальності немає.

Що пропонується?

Законопроект пропонує доповнити статтю 38 КУпАП частиною 6, в якій закріпити збільшення строку накладення стягнення до 1 року з дня вчинення правопорушення, передбаченого ст. 173-4 КУпАП (булінг/цькування учасника освітнього процесу).

Також у законопроекті пропонується доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення новою статтею 173-9 «Вчинення насильства та жорстокого поводження щодо дитини» з метою захисту дитини в будь-якому середовищі (спорт, гуртки, публічний простір, сторонні особи).

Нова стаття передбачає штраф до 3 400 грн та громадські роботи до 40 годин за перше правопорушення, а за повторні чи групові дії передбачено вже адміністративний арешт до 15 діб або штраф до 6 800 грн, громадські роботи до 60 годин чи до 2 місяців виправних робіт.

Розгляд справ за новою статтею 173-9 КУпАП пропонується віднести до компетенції районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів, а право складання протоколів – до повноважень органів Національної поліції.

Правові наслідки прийняття законопроекту

Незважаючи на бажання авторів довести необхідність прийняття цього законопроекту в запропонованій редакції, а також його винятковість у врегулюванні низки питань, варто зазначити таке.

До порядку денного Верховної Ради України вже було включено ідентичний за суттю законопроект № 14127 від 17.10.2025 в частині внесення змін до строків накладення адміністративного стягнення за булінг, за який поки що не проголосовано парламентом.

На обґрунтування необхідності внесення запропонованих змін до ст. 38 КУпАП у пояснювальній записці до попереднього законопроекту № 14127 від 17.10.2025 вказується, що частина справ про булінг судами закривається через закінчення строків накладення адміністративного стягнення.

Так, згідно з аналізом Служби освітнього омбудсмена кількість закритих справ про булінг через закінчення строків накладення адміністративного стягнення становила: у 2019 році: 14,5 % (36 справ); у 2020 році: 24 % (64 справи); у 2021 році: 11 % (33 справи); у 2022 році: 32,8 % (41 справа); у 2023 році: 9,5 % (21 справа); у 2024 році: 10,5 % (27 справ).

Правові наслідки прийняття законопроекту

Незважаючи на бажання авторів довести необхідність прийняття цього законопроекту в запропонованій редакції, а також його винятковість у врегулюванні низки питань, варто зазначити таке.

До порядку денного Верховної Ради України вже було включено ідентичний за суттю законопроект № 14127 від 17.10.2025 в частині внесення змін до строків накладення адміністративного стягнення за булінг, за який поки що не проголосовано парламентом.

На обґрунтування необхідності внесення запропонованих змін до ст. 38 КУпАП у пояснювальній записці до попереднього законопроекту № 14127 від 17.10.2025 вказується, що частина справ про булінг судами закривається через закінчення строків накладення адміністративного стягнення.

Так, згідно з аналізом Служби освітнього омбудсмена кількість закритих справ про булінг через закінчення строків накладення адміністративного стягнення становила: у 2019 році: 14,5 % (36 справ); у 2020 році: 24 % (64 справи); у 2021 році: 11 % (33 справи); у 2022 році: 32,8 % (41 справа); у 2023 році: 9,5 % (21 справа); у 2024 році: 10,5 % (27 справ).

Поділяючи точку зору експертів вищезазначеного Науково-дослідного інституту, вважаю, що шестимісячний строк накладення стягнення за булінг є цілком достатнім для збереження інтересів потерпілих дітей і водночас відповідатиме правовим висновкам Європейського суду з прав людини в частині забезпечення права на справедливий суд, закріпленого в статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Оскільки одним із критеріїв права на справедливий суд є поняття розумності строків, щоб особа, яку звинувачено, не залишалася тривалий час у стані невизначеності щодо своєї долі (п. 71 справи «Іванов проти України», п. 68 справи «Карт проти Туреччини», п. 18 справи «Вемхофф проти Німеччини»).

Тому, враховуючи статистику розгляду справ такої категорії за 2019–2024 роки, згідно з якою через закінчення строків закрито 221 справу про булінг (частка закриття становить від 10 % до

32 % від розглянутих справ за роками), збільшення строку накладення стягнення вдвічі (до 6 місяців) є дієвим механізмом для досягнення мети судового розгляду, і враховуючи незначний відсоток закриття справ, не призведе до безпідставного порушення принципу розумності строків розгляду такої категорії справ.

Крім того, строк накладення стягнення в 6 місяців відповідатиме чинним строкам за домашнє насильство (ст. 173-2 КУпАП), які закріплені в ч. 3 ст. 38 КУпАП.

Водночас текст проєкту закону містить технічні недоліки.

Так, за текстом законопроєкту «статтю 38 доповнити новою частиною шостою «Адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого статтею 173-4 цього Кодексу». Відповідно, частини 6–11 вважати частинами 7–12.

Тобто нову норму для булінгу (ст. 173-4 КУпАП) вставляють перед чинною ч. 6 ст. 38 КУпАП (про ст. 130 КУпАП), а всі наступні частини зсувають на +1.

Однак у чинних ч. 1 і ч. 2 ст. 38 КУпАП є посилання на «частини дев'яту і десятую» та «частини третю – восьму». Після вставки нової частини ці номери змістяться. Проєкт не вносить змін до тексту ч. 1 і ч. 2 ст. 38 КУпАП, щоб скоригувати ці відсилання. Це класична технічна помилка під час внесення змін до багаточастинної статті.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України повинно внести свої корективи і сформулювати текст проєкту закону в одній із таких форм:

- за аналогією з попереднім законопроєктом № 14127 від 17.10.2025 в частині 6 статті 38 КУпАП фразу «статтею 130» доповнити «статтями 130, 173-4» і не створювати нову частину статті 38;
- вставляти нову частину в кінець спеціальних норм і просто додавати нову ч. 12;
- при вставці в середину обов'язково відредагувати відсилання в ч. 1 і ч. 2 (змінити «дев'яту і десятую» на «десяту і одинадцяту», «третю – восьму» на «третю – дев'яту»;
- у випадку встановлення строку накладення стягнення до 6 місяців – внести зміни до частини 3 статті 38 КУпАП, доповнивши «статтями 173-2, 172-4 і 173-6 цього Кодексу».

Крім того, запропонована законопроєктом нова стаття 173-9 КУпАП заповнює реальну прогалину в законодавстві щодо захисту дітей від всіх форм насильства чи жорстокого поводження в будь-якому середовищі (спорт, гуртки, публічний простір, сторонні особи), а не лише в домашніх умовах (ст. 173-2 КУпАП) чи в освітньому процесі (ст. 173-4 КУпАП).

Таким чином закривається «сіра зона» відсутності відповідальності за насильство над дітьми поза школою та домом.

Водночас поточне формулювання тексту законопроєкту містить оцінні поняття «жорстоке поводження», «припинення гідності», «психологічні страждання», які є дуже широкими. Без конкретних критеріїв чи відсилок до визначень форм насильства судді та поліція можуть по-різному їх тлумачити.

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ст. 1) детально розписані форми, які дають визначення поняттям фізичного, психологічного та економічного насильство.

У Законі України «Про охорону дитинства» (ст. 1) є більш широке поняття «жорстоке поводження з дитиною», яке охоплює будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною (включаючи домашнє насильство, булінг тощо).

Якщо поліція чи судді будуть широко тлумачити норми ст. 173-9 КУпАП і давати власні визначення вказаним поняттям, виникне ризик розбіжностей у судовій практиці. Відсилки зроблять норму більш узгодженою з усією законодавчою системою захисту дітей.

Також, маючи на меті захист дітей і збільшення строків накладення адміністративного стягнення за булінг (ст. 173-4 КУпАП), доцільно було би прирівняти такі строки і щодо нової статті 173-9 КУпАП з чинними строками за домашнє насильство (ст. 173-2 КУпАП), які становлять 6 місяців (ч. 3 ст. 38 КУпАП).

Як висновок, прийняття цього законопроекту має позитивний складник щодо зменшення кількості закритих справ про булінг за впливом строку накладення стягнення, а також закриває реальну прогалину законодавства, яка полягає у відсутності відповідальності тренерів, керівників гуртків, сусідів та сторонніх осіб за насильство і жорстоке поводження з дітьми.

Однак у цілому законопроект потребує доопрацювання окремих положень, які можуть ускладнити його практичне застосування. (<https://pravo.ua/zakonoproiekt-15419-zabezpechennia-realnoho-zakhystu-ditei-vid-bulinh-shliakhom-usunennia-protsestualnykh-pereshkod/>). – 2026. – 07.08).

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

Проект Митного кодексу України

Новий Уряд підтримує надання митній службі повноважень з досудового розслідування
Подія

29 липня новий Кабінет Міністрів України подав на розгляд парламенту проект Митного кодексу України (реєстр. № 15450) як один із перших своїх законопроектів.

Підготовка та ухвалення нової редакції Кодексу зумовлена необхідністю впровадження в національне законодавство України положень Митного кодексу ЄС, інших актів Європейського Союзу у цій сфері, поширення вимог Закону України «Про адміністративну процедуру» на митні правовідносини, як це передбачено Дорожньою картою з питань реформи державного управління.

Водночас проект Кодексу (як і попередня редакція проекту Митного кодексу під реєстр. № 15295) передбачає утворення у складі Державної митної служби «спеціалізованих правоохоронних підрозділів», в яких детективи будуть здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування фактів контрабанди.

Оцінка ЦППР

Експерти Центру раніше піддавали критиці це рішення Уряду через заперечення ідеї перетворення Державної митної служби з інспекційного органу на ще один орган досудового розслідування.

Такі кардинальні зміни у сфері правопорядку *не передбачені стратегічними* документами у сфері європейської інтеграції (ні Дорожньою картою з питань верховенства права, ні Дорожньою картою з питань реформи державного управління, ні Звітом Європейської комісії про розширення) чи кримінальної юстиції (Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки). Також була відсутня широка експертна дискусія з приводу доцільності такого кроку.

Лише галузева Національна стратегія доходів до 2030 року пропонує поєднати заходи щодо криміналізації відповідальності за незаконне переміщення товарів, вже запроваджені на підставі Закону від 2023 року, із наданням митним органам повноважень здійснювати оперативно-розшукову діяльність та проводити досудове розслідування в справах про контрабанду.

Урядова ініціатива відповідно є *усіченням повноважень Бюро економічної безпеки*, яке наразі розслідує кримінальні правопорушення у виді контрабанди, передбачені статтями 201-3, 201-4 Кримінального кодексу. І це може бути розцінено як порушення зобов'язань у процесі євроінтеграції, адже один із критеріїв для членства України в ЄС (benchmarks) вимагає досягнення відчутного прогресу в подальшому зміцненні потенціалу, статусу та незалежності Бюро економічної безпеки (ІВМ 24.7.4).

Проект Кодексу заперечує логіку і тенденцію реформ у сфері правопорядку останніх десятиліть, невід'ємною ознакою яких є забезпечення незалежності органів досудового розслідування. Ухвалення Закону України “Про Бюро економічної безпеки України” від 2021 року і сам процес утворення Бюро як відокремленого від податкових і митних органів центрального органу виконавчої влади є реалізацією вимог Концепції реформування кримінальної юстиції України від 2008 року, що “для виконання завдань щодо проведення досудового розслідування податкових, фінансових та митних злочинів і кримінальних проступків податкова міліція має бути відокремлена від Державної податкової служби України і реорганізована у самостійний орган кримінальної юстиції”.

Натомість утворення спеціалізованих правоохоронних підрозділів у складі Державної митної служби для досудового розслідування контрабанди відображає зворотній процес і фактичне повернення на 20 років назад у розвитку, коли у Державній митній службі існували підрозділи дізнання.

Несистемність законодавчої пропозиції підтверджується і тим, що для повноцінного надання Державній митній службі повноважень з досудового розслідування необхідні зміни до Кримінального процесуального кодексу, які Кабінет Міністрів України не готував.

Недоцільно також і з фінансових міркувань, особливо в умовах особливого періоду (воєнного стану та відбудовного періоду), створювати окремий орган (підрозділ) для розслідування лише одного виду злочинів (контрабанди), у той час як вже існує орган, який здатен ефективно виконувати відповідні повноваження (БЕБ). Для розслідування якогось одного-двох навіть особливо тяжких злочинів окремий орган ніколи не створювався.

Урядовий проєкт також скасовує новації в роботі Митної служби, запроваджені Законом від 2024 року. Йдеться про участь представників міжнародних партнерів з вирішальним голосом у роботі конкурсної комісії з відбору керівника митної служби, Комісії з зовнішнього оцінювання роботи служби, Дисциплінарного комітету. (<https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevuyj-analiz-28-lypnya-03-serpnya-2026-roku/>). – 2026. – 04.08).

СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

Соціально-трудова гарантія для членів сімей військовослужбовців, які доглядають за дітьми

Матеріал на сайті «Судово-юридична газета»

Роботодавець не зможе звільнити жінку з дитиною, якщо її чоловік у ЗСУ: новий законопроект

Законопроект пропонує гарантії для сімей військових і нові обмеження для роботодавців: заборона звільняти працівників, які самостійно доглядають за дитиною, поки другий із батьків проходить військову службу викликає питання хто і як доводитиме право на такий захист.

Чинне трудове законодавство забороняє роботодавцям звільняти вагітних жінок, одиноких матерів чи батьків із маленькими дітьми. Але якщо чоловік або дружина йде служити в армію, інший партнер залишається з дитиною сам і фактично виховує її наодинці. Оскільки пара офіційно перебуває у шлюбі, така людина не вважається одиноким батьком, чи матір'ю і не має захисту від скорочення чи звільнення.

Саме цю проблему пропонують врегулювати у Верховній Раді. Законопроект № 15557 пропонує заборонити роботодавцям звільняти працівників, **які самостійно доглядають за дитиною через проходження військової служби другим із батьків**. Виняток – повна ліквідація підприємства.

На перший погляд, йдеться про соціальну гарантію, адаптовану під нові реалії: поки один із батьків захищає країну, другий має бути впевнений, що не залишиться без роботи. Але запропонована норма одразу ставить багато практичних питань. Хто і як доводитиме, що саме він самостійно доглядає за дитиною? Який вік дитини дає право на такий захист? І що робитиме роботодавець, якщо через нову гарантію не зможе скоротити працівника під час реорганізації чи оптимізації штату?

Сьогодні стаття 184 Кодексу законів про працю вже захищає від звільнення окремі категорії працівників. Однак чоловік або дружина військовослужбовця автоматично не стає «одиноким» лише тому, що другий із батьків перебуває на службі.

У результаті така людина не має тієї ж гарантії від звільнення, що й одинокий батько чи мати. Роботодавець може провести скорочення або звільнення з інших передбачених законом підстав, і військова служба другого з батьків сама по собі не дає працівнику спеціального захисту.

Що пропонують змінити

Законопроект пропонує доповнити статтю 184 КЗпП новою гарантією. Якщо працівник самостійно доглядає за дитиною через проходження військової служби іншим із батьків, звільнити його з ініціативи роботодавця буде заборонено.

Тобто йдеться не просто про додаткову перевагу під час скорочення. Працівнику пропонують надати особливий захист від звільнення на час, коли другий із батьків проходить військову службу.

Навіть у разі реорганізації, скорочення штату, зміни умов праці чи інших внутрішніх реформ на підприємстві такий працівник отримує право на збереження свого робочого місця. Закон у разі його прийняття має набрати чинності вже з дня, наступного за днем його офіційного опублікування, що забезпечить максимально швидке впровадження нових соціальних гарантій у практику.

Головний аргумент на користь законопроекту полягає в тому, що він відновлює принципи соціальної справедливості та виконує конституційний обов'язок держави щодо підтримки сімей захисників України.

Найбільше питань – у формулюванні

У тексті проєкту використовується формулювання «самостійно здійснює догляд за дитиною», але детального механізму, як саме підтверджувати це право, немає.

Наприклад, очевидно, що роботодавцю потрібно буде підтвердити факт військової служби другого з батьків. Але чи достатньо буде довідки з військової частини? Чи знадобляться документи про спільне проживання? Що робити, якщо батьки фактично живуть окремо, але офіційно перебувають у шлюбі?

Ба більше, законопроект говорить про «дитину» і не встановлює вікової межі. За загальним правилом дитиною вважається особа до 18 років. Отже, буквально норма може поширюватися навіть на сім'ї, де дитині вже 16–17 років. Чи саме такий обсяг гарантії задумував автор – окреме питання, яке варто уточнити під час доопрацювання документа.

Що це означатиме для роботодавців

Для бізнесу нова норма означатиме ще одне обмеження щодо звільнення працівників. Особливо складною вона може стати для компаній, які скорочують штат, реорганізують роботу або намагаються втриматися на плаву в умовах війни.

Але ж сама по собі заборона на звільнення не означає, що працівник отримує право не виконувати свої обов'язки. Трудова дисципліна, виконання роботи та інші вимоги законодавства залишаються чинними.

Тому ключове питання – наскільки чітко закон визначить межі нової гарантії. Якщо порядок підтвердження статусу залишиться розмитим, роботодавці та працівники можуть отримати нову категорію трудових спорів.

Ідея законопроекту зрозуміла: сім'я військовослужбовця не повинна втрачати фінансову опору лише тому, що один із батьків захищає Україну. Перед ухваленням документа варто чітко визначити, хто саме матиме право на захист, як підтверджуватиметься самостійний догляд за дитиною та до якого віку дитини діятиме гарантія. Інакше норма, покликана захистити сім'ї військових, може стати причиною нових конфліктів між працівниками та роботодавцями. (<https://sud.ua/uk/news/publication/371064-robotodavets-ne-zmozhe-zvilnyty-zhinku-z-dytynoiu-iakshchoii-cholovik-u-zsu-novyi-zakonoproiekt>). – 2026. – 02.09).

ГАЛУЗЕВА ПОЛІТИКА

Захист прав дітей, народжених із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій (сурогатного материнства)

Матеріал на сайті «Юридична Газета»

Про автора: Ольга Данченко, адвокат, член Ради Комітету медичного та фармацевтичного права та біоетики НААУ

Сурогатне материнство за новими правилами: юридичні ризики для пацієнтів та закладів охорони здоров'я за законопроектами № 15506 та № 15507

Обговорення заборони чи застосування допоміжних репродуктивних технологій методом сурогатного материнства в Україні завжди було предметом гострих дискусій.

10 серпня 2026 року було зареєстровано два законопроекти – № 15506 та № 15507, якими пропонується внести зміни до низки нормативно-правових актів України у сфері регулювання ДРТ. Запропоноване регулювання, зокрема, передбачає заборону застосування методу сурогатного материнства на користь іноземців та осіб без громадянства у визначених законопроектом випадках, а також встановлення кримінальної відповідальності за організацію, проведення процедур ДРТ методом сурогатного материнства або укладення відповідних договорів у таких випадках.

... Вони напряду взаємопов'язані: кожен передбачає набрання чинності одночасно з іншим.

Нижче наведемо короткий юридичний аналіз запропонованих нововведень, акцентуючи увагу на медичних закладах, оскільки саме для них зазначені законопроекти створюють найбільш істотні ризики.

Обмеження кола осіб, щодо яких застосовується сурогатне материнство, за громадянством і критерієм проживання

Частина 1 проекту № 15507 пропонує доповнити статтю 123 СК України:

4. Дозволити сурогатне материнство лише якщо обоє з подружжя (або один із подружжя у передбаченому законом випадку) є громадянами України і постійно проживають в Україні не менше трьох років до укладення договору.

5. Водночас заборонити застосування методики сурогатного материнства на користь іноземців та осіб без громадянства, крім випадків, якщо один із подружжя є громадянином України.

Першою проблемою є нечіткість формулювання «постійно проживають». Проект не визначає, що саме означає ця фраза – фактичне проживання; зареєстроване місце проживання; наявність посвідки на постійне проживання; податкове резидентство; перебування на території України

тощо. Тому виникає питання, яким документом клініка зможе підтвердити три роки постійного проживання пацієнтів.

Також не зовсім зрозуміло, який саме передбачений законом випадок мають на увазі автори законопроекту у ч. 4, і чому трирічний критерій постійного проживання на території України не встановлюється у ч. 5 змін до ст. 123 СК України, тобто для змішаного подружжя іноземця і громадянина України.

Наступним серйозним питанням є те, чим мотивується встановлення саме трирічного строку постійного проживання громадян України на території України до моменту укладення договору сурогатного материнства? Які ризики для прав дитини або державних інтересів усуваються саме після спливу трьох років, але не усуваються після одного чи двох років?

Звісно, є певне раціональне зерно в самій ідеї вимагати певного зв'язку з Україною задля запобігання використанню України як юрисдикції для репродуктивного туризму. Однак, до прикладу, особа, яка прожила в Україні 30 років, але змушена була виїхати через повномасштабне вторгнення РФ на 2,5 роки, за законопроектом виявиться менш «допустимою», ніж особа, яка прожила в Україні лише три роки.

Тому у разі відсутності належного обґрунтування три роки виглядають певною мірою довільним законодавчим порогом.

І, звичайно, найбільш обговорюваним наразі є питання тотальної заборони застосування методу сурогатного материнства для іноземних подружніх пар.

Безумовно, держава має право встановлювати правове регулювання сурогатного материнства, однак таке обмеження має відповідати вимогам необхідності та пропорційності. І ще важливіше: заборона не повинна бути побудована за логікою «іноземець = чорний ринок = потенційний покупець дитини».

На цьому тлі репродуктивна спільнота хотіла б почути реальний причинний зв'язок між іноземним громадянством і тим ризиком, який держава намагається усунути.

Захист прав дитини?

Як впливає з пояснювальної записки до законопроекту № 15506, проведення програм СМ для іноземців створює високі ризики порушення прав дитини, зокрема загрозу її нелегального транскордонного переміщення, та унеможливорює здійснення ефективного державного, адміністративного й дипломатичного контролю за безпекою та подальшою долею дитини з боку компетентних органів України

Але ж реєстрація народжених дітей у програмах сурогатного материнства проводиться відділами ДРАЦС України на законних підставах, і вже роками напрацьовані алгоритми оформлення проїзних документів у посольствах/консульствах держав громадянської належності генетичних батьків. Тому перешкод під час процедури встановлення походження дитини, визнання батьківських прав пацієнтів, легалізації іноземних документів про народження, а також набуття дитиною громадянства країни походження батьків та отримання паспорта для легального перетину державного кордону не вбачається.

Що стосується подальшого контролю з боку Української держави за подальшою долею дитини, то згідно з нормами міжнародного приватного права така дитина набуває громадянства країни своїх генетичних батьків, і тут не зовсім зрозуміло, чи відстежує Україна долю всіх дітей, народжених іноземцями на нашій території як з використанням ДРТ, так і без нього?

Якими міжнародно-правовими документами такий контроль передбачений?

Захист сурогатних матерів?

Надалі автори законопроектів зауважують, що відсутність чітких законодавчих обмежень у частині застосування технологій ДРТ дозволяє суб'єктам господарювання (приватним медичним закладам та посередницьким агентствам) використовувати репродуктивну функцію жінок з метою отримання неправомірної вигоди. Це призводить до укладення угод на завідомо кабальних умовах,

приховування медичних і юридичних ризиків для сурогатних матерів та тінізації відповідного сектору медичних послуг.

З цього знову ж таки випливає презумпція, що всі договори у сфері СМ є незаконними і укладаються сурогатними матерями під впливом психологічного й ледь не фізичного тиску через складні життєві умови. Але яку загрозу несуть випадки, коли жінка вступає у програму як сурогатна мати усвідомлено, отримавши попередню консультацію та будучи поінформованою про всі процедури і юридичну сторону, щодо якої організовано належний супровід під час вагітності та пологів та яка отримує належну винагороду за нотаріально посвідченою цивільно-правовою угодою?

Водночас яким чином саме ця заборона захищає жінку? Бо якщо українська жінка добровільно погоджується на програму з українською сім'єю, ризики медичної експлуатації, фінансового тиску або психологічного примусу нікуди автоматично не зникають.

На наш погляд, для захисту сурогатної матері більш дієвими інструментами могли б бути медичні гарантії, консультація незалежного юриста, психологічна допомога, страхування, контроль змісту договору, а не категорична заборона укладення договорів з іноземними подружніми парами.

Невиконання зобов'язань під час війни?

Окрім того, законотворець вказує як відвернену шкоду ризики зловживань та невиконання зобов'язань: у випадках виникнення форс-мажорних обставин (епідемії, режим надзвичайного або воєнного стану тощо). Задля справедливості хотілося б зазначити, що, на жаль, такі ризики зараз притаманні всім галузям в Україні. Чи є це приводом заборонити всі види господарської діяльності?

Нова вимога щодо реєстрації народження дитини

Паралельно законопроектом № 15507 планується внести зміни до Закону «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» і для реєстрації дитини, народженої сурогатною матір'ю, вимагати подання:

1. документів про громадянство України щонайменше одного з генетичних батьків;
2. висновку закладу охорони здоров'я про відповідність процедури вимогам законодавства України.

У цьому аспекті великим викликом є другий пункт – фактичне розширення повноважень закладу охорони здоров'я. Адже на практиці медзаклад зобов'язаний буде підтвердити не лише те, що він надав медичну послугу, а те, що вся процедура була законною. А це вже виходить за межі суто медичної компетенції, враховуючи, що лікар не є службовцем органу ДРАЦС, Державної міграційної служби України, нотаріусом і не має доступу до відповідних державних реєстрів. За новим регулюванням вся відповідальність за відповідність процедури законодавству з незрозумілих причин фактично перекладатиметься на заклад охорони здоров'я.

Внесення змін до ст. 48 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я»

У разі прийняття законопроекту № 15507 положення про надання медичних послуг з використанням ДРТ методом сурогатного материнства виключно громадянам України, крім випадків, передбачених Сімейним кодексом України, буде внесено безпосередньо до ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

При цьому на заклади охорони здоров'я покладається обов'язок здійснювати перевірку громадянства та документів, що посвідчують особу потенційних генетичних батьків, перед початком застосування допоміжних репродуктивних технологій у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Якщо перевірка медзакладами паспортів пацієнтів є стандартною процедурою, зокрема для ведення медичної документації, електронної системи охорони здоров'я, оформлення договору про медичне обслуговування тощо, то перевірка громадянства, а тим більше строків постійного

проживання на території України, знову ж таки виходить за межі типових повноважень закладу охорони здоров'я.

Окрім того, законопроектом не деталізовано, які документи є достатніми для перевірки і яким чином вони мають підлягати перевірці – звичайним переглядом оригіналів або через доступ до певних державних реєстрів. Проект говорить: «у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади...» Тобто закон встановлює обов'язок зараз, але механізм його виконання залишає майбутньому підзаконному акту. За таких умов залишається під питанням, що робити клініці в період між набранням чинності законом і затвердженням відповідного порядку?

Зміни у статусі іноземців та осіб без громадянства

Окрім того, законопроект № 15507 передбачає внесення змін до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»: «Наявність укладеного договору про сурогатне материнство або факт народження дитини сурогатною матір'ю на території України не є підставою для продовження строку перебування іноземця чи особи без громадянства в Україні або отримання посвідки на тимчасове чи постійне проживання».

Таке регулювання вочевидь створює певну правову невизначеність у сфері міграційного статусу іноземців: попри те, що сурогатне материнство законопроектом № 15506 визначається як метод лікування безпліддя, № 15507 прямо виключає укладення договору про сурогатне материнство та народження дитини сурогатною матір'ю з підстав для продовження строку перебування в Україні. Але ж саме лікування вказано однією із перших, тобто найвагоміших, підстав у чинному Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання.

І якщо припустити, що іноземна пара має намір прибути в Україну за певний проміжок часу до пологів, або уявити собі найгірший сценарій, що дитині після народження потребуватиметься тривале лікування або догляд в Україні, і її законних батьків не матимуть можливості перебувати у країні на законних підставах, хто піклуватиметься про неї і чи відповідатиме таке положення найвищим інтересам дитини.

Таке обмеження, очевидно, спрямоване на недопущення використання програм сурогатного материнства як самостійної підстави для легалізації тривалого перебування іноземців в Україні. Проте допускаючи участь окремих категорій іноземців до участі у програмах сурогатного материнства, досить дивно, що законопроект не передбачає для них спеціальної міграційної підстави для перебування в Україні на період реалізації такої програми.

Реєстр договорів сурогатного материнства та суб'єктів господарювання у сфері репродуктивної медицини

Останнім абзацом прикінцеві положення №15507 зобов'язують Кабінет Міністрів України розробити та запровадити Єдиний державний реєстр договорів сурогатного материнства та суб'єктів господарювання у сфері репродуктивної медицини.

Ідея запровадження реєстру як інструменту державного контролю цілком зрозуміла. Тому найімовірніше реєстр буде не просто інформаційним, а матиме певне правостановлювальне значення, про яке, однак, у законопроектах поки що також не згадується.

Це потенційно дуже масштабна контраверсійна система, при тому, що сам законопроект не визначає ані держателя реєстру, ані перелік відомостей, які мали б увійти; хто та саме головне – з якою метою матиме до нього доступ.

Сама назва реєстру теж викликає питання – поняття «суб'єкти господарювання у сфері репродуктивної медицини» значно ширше, ніж «суб'єкти, які застосовують сурогатне материнство». До того ж, теоретично це можуть бути не лише суб'єкти господарювання охорони здоров'я, а й юридичні компанії – агентства сурогатного материнства, фізичні особи-підприємці, лабораторії, банки репродуктивних клітин тощо. Тут у законопроекті бажано чітко визначити, які саме суб'єкти та договори (доволі різні за своєю правовою природою об'єкти) підлягають включенню, та з якими правовими наслідками буде пов'язане внесення/невнесення до реєстру.

Перехідна норма – договори, укладені до прийняття закону

Законопроект № 15507 передбачає, що договори, укладені до набрання чинності законом за участю іноземців або осіб без громадянства, зберігають чинність до повного виконання, але не довше ніж 9 місяців.

За таких умов може виникнути серйозна практична проблема перехідного регулювання. Адже програма сурогатного материнства за своєю природою може тривати довше ніж 9 місяців.

Якщо пологи відбудуться після спливу зазначеного строку, проект не надає відповіді на запитання, хто відповідатиме за дитину, чи можна буде зареєструвати народження, хто визнаватиметься батьками тощо.

Кримінальна відповідальність

І врешті-решт законопроект № 15506 пропонує нову статтю 149¹ КК України, відповідно до якої кримінальним правопорушенням будуть такі діяння:

1. організація;
2. проведення процедур ДРТ за методикою сурогатного материнства;
3. укладення відповідних договорів, якщо потенційними батьками є іноземці або особи без громадянства, які не перебувають у шлюбі з громадянами України, що каратиметься позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Подібна редакція також містить певні колізії та невизначені терміни, які можуть створювати проблеми як для правозастосування, так і для самої кримінальної кваліфікації.

Подібна редакція також містить певні колізії та невизначені терміни, які можуть створювати проблеми як для правозастосування, так і для самої кримінальної кваліфікації.

Наприклад, хто є «організатором» програми сурогатного материнства? Клініка, яка прийняла пацієнтів, перевірила документи і провела медичну процедуру, чи агентство, яке веде комунікацію з пацієнтами і здійснило підбір сурогатної матері? Проект не розмежовує ці ролі.

Поняття «проведення процедур» ще ширше. Фактично лікар, який проводить стимуляцію, здійснює пункцію, проводить ембріотрансфер, здійснює медичний супровід, може підпадати під це поняття. І це вже принципово інша ситуація, ніж класична цивільно-правова відповідальність клініки.

Найтяжчий склад цього злочину становлять дії, вчинені організованою групою або якщо вони спричинили тяжкі наслідки (карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна). Примітка вказує на те, що тяжкі наслідки – шкода, яка в 1000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Цей механізм видається дуже механічним, оскільки відсутня будь-яка деталізація тяжких наслідків для цього злочину. Що мали автори на увазі – фізичну, моральну шкоду, шкоду здоров'ю, шкоду дитині або сурогатній матері, потенційним батькам, і як її виміряти у грошовому еквіваленті? Все це потребує уточнення.

При цьому суб'єкти законодавчої ініціативи чесно зізнаються, що наразі правоохоронні органи змушені кваліфікувати подібні протиправні дії за загальною статтею 149 Кримінального кодексу України («Торгівля людьми»), що ускладнює доказування через відсутність спеціального складу правопорушення, орієнтованого саме на специфіку сфери допоміжних репродуктивних технологій. І сподіваються на те, що така кардинальна заміна загальної кваліфікації на спеціальну дозволить правоохоронним органам чітко фіксувати специфічні ознаки правопорушення, уникаючи розмитих формулювань під час досудового розслідування.

Звісно, у разі прийняття законопроектів ефективність досудового розслідування значно зросте, оскільки сам факт організації програми сурогатного материнства для іноземців – без жодного аналізу завданої шкоди чи ризику її заподіяння у конкретній справі – буде вже доведеним фактом вчинення злочину. Чи витримає така жорстка модель перевірку на пропорційність, час покаже.

Звичайно, жодним чином не хочемо применшувати наявність у сфері СМ багатьох проблем, не лише законодавчих, а й спричинених діяльністю незначної кількості недобросовісних суб'єктів ринку.

З іншого боку, чому іноземець не може брати участь у цілком законній, контрольованій процедурі ДРТ методом сурогатного материнства? Адже законодавець сам весь час повторює тезу про відсутність комплексного нормативно-правового регулювання застосування ДРТ. А воно якраз могло б містити чіткі механізми захисту всіх учасників лікувальних програм (до прикладу, встановлення чітких правових та етичних вимог до діяльності агентств сурогатного материнства, запровадження обов'язкового юридичного та психологічного консультування сурогатних матерів, розробка типових договорів у сфері СМ, перевірка генетичної спорідненості новонародженої дитини з батьками тощо).

Отже, у цілому законопроекти № 15506 та № 15507 спрямовані на радикальне обмеження та посилення державного контролю за сурогатним материнством, особливо у випадках участі іноземців, із одночасним запровадженням нових обов'язків для закладів охорони здоров'я та кримінальної відповідальності за порушення встановлених вимог. Водночас їхня редакція містить низку юридичних прогалин, невизначеностей та необґрунтованих нововведень, які можуть створити значні правозастосовні та кримінально-правові ризики насамперед для медичних закладів, а також для захисту прав усіх інших учасників лікувальних програм ДРТ методом сурогатного материнства та новонароджених дітей, і потребують суттєвого перегляду та доопрацювання. (<https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmaceutika/surogatne-materinstvo-za-novimi-pravilami-yuridichni-riziki-dlya-pacientiv-ta-zakladiv-ohoroni-zdoro.html>). – 2026. – 02.09).

Засади функціонування національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів

Матеріал на сайті «Європейська Бізнес Асоціація»

Асоціація пропонує допрацювати альтернативні законопроекти щодо НСТВ

Експерти Комітету промислової екології та сталого розвитку Європейської Бізнес Асоціації проаналізували альтернативні законопроекти №15386-1 та №15386-2 щодо створення національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів (НСТВ) та її гармонізації із системою торгівлі квотами Європейського Союзу (EU ETS).

Бізнес позитивно оцінює низку запропонованих підходів, зокрема поетапне впровадження НСТВ, більш прогнозовані умови адаптації підприємств, тривалі перехідні періоди та врахування економічних умов України під час формування вартості квот.

Окремо бізнес-спільнота підтримує механізм сертифікатів декарбонізаційного зарахування, який дозволяє враховувати інвестиції підприємств у власні проекти декарбонізації. У законопроекті №15386-2 також позитивно оцінюється можливість **фінансової підтримки декарбонізаційних проєктів за рахунок доходів НСТВ у розмірі до 30% їх вартості** та запропонований добровільний механізм вуглецевого коригування для експорту.

Водночас окремі положення цих документів потребують суттєвого доопрацювання.

Серед ключових пропозицій Асоціації:

- створення окремого цільового Фонду із забезпеченням пріоритетного спрямування доходів НСТВ на масштабні проєкти декарбонізації та модернізації промисловості, а також прозорі й недискримінаційні механізми доступу до фінансування;
- скасування екологічного податку на викиди CO₂ після повноцінного запуску НСТВ, щоб уникнути подвійного ціноутворення на викиди;
- комплексне врегулювання податкових аспектів операцій з квотами та сертифікатами декарбонізаційного зарахування;

- можливість видачі сертифікатів декарбонізаційного зарахування як для проєктів, що реалізуються, так і для завершених (за умови підтвердження фактичного скорочення викидів);
- достатній перехідний період для підготовки бізнесу та перенесення набрання чинності вимогами щодо дозволів на викиди парникових газів щонайменше на 1 січня 2029 року;
- встановлення порогу істотної зміни потужності установки на рівні 50% для необхідності внесення змін до дозволу;
- перегляд заходів реагування за порушення вимог НСТВ, щоб вони були пропорційні характеру порушення;
- для законопроєкту №15386-2 – збереження добровільного характеру вуглецевого коригування для експорту та отримання офіційної позиції Європейської Комісії щодо можливості його врахування в рамках СВАМ.

Асоціація наголошує, що законопроєкти потребують доопрацювання з урахуванням реальних потреб промислових підприємств, особливостей післявоєнного відновлення та необхідності створення прогнозованих умов для інвестицій у декарбонізацію. (<https://eba.com.ua/asotsiatsiya-proponuye-dopratsyuvaty-alternatyvni-zakonoprojekty-shhodo-nstv/>). – 2026. – 19.08).

ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА НБУВ

**ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ:
ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ
/ моніторинг інформаційного поля /**

№ 8 (серпень 2026)

Укладачі:

Н. Іванова (відповідальна за випуск),
О. Гаранін, О. Каращук, С. Юхно.

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.